

Jacobsstaf

september 2015

107

Ultreia-lied ontrafeld

Jacobus en de heksen

Pelgrimeren als
hedendaagse spiritualiteit

Een vrouw alleen op de camino, is dat wel veilig?

*Wat heeft onze Jacobus
toch met heksen?*

Entrada

4 Kort nieuws, brieven en andere opvallende zaken

Spiritualiteit

24 De dynamiek van het stappen

Wat heeft de pelgrimage naar Santiago dat religie niet meer lijkt te kunnen bieden? *Dirk Aerts* over pelgrimeren als vorm van hedendaagse spiritualiteit.

Geschiedenis & Cultuur

17 Een gitzwarte vondst

In het Groninger Museum is een fraai beeldje van Jacobus te bewonderen. *Klaas Niemeijer* over deze bijzondere vondst.

18 Wat heeft onze Jacobus toch met heksen?

Harry Keijsers krijgt twee prenten onder ogen, waarop Jacobus omringd wordt door heksen.

30 Mysterieuze kerken uit roerige tijden

Pre-romaanse kerkjes van vóór 1000 spreken spreken zeer tot de verbeelding. *Herman Holtmaat* duikt in de geschiedenis en bezoekt enkele fraaie voorbeelden langs Spaanse pelgrimswegen.

38 Een halve mantel voor een naakte bedelaar

Een van de populairste heiligen langs de camino is Sint-Maarten. *Harry Keijsers* over deze wonderdoener en volksheilige.

Pelgrimsboeken

28 Gewoon gaan!

Santiago

29 Gezellige drukte

Marielle Saegaert

Pelgrimeren

8 Mindfulness tussen bloeiend koolzaad

Jolanda Stammes vraagt zich af of er meer is dan bloeiend koolzaad tussen Zwaag en Santiago.

10 Alleen op de camino? Vrouwen zeggen 'DOEN'!

De vraag 'Een vrouw alleen op de camino, is dat wel veilig?' leverde veel reacties op. *Karline Vandenbroecke* inventariseerde de meningen.

22 Hij wilde niet in de herberg slapen

De veertienjarige *Tom Klijnen* loopt met zijn opa de Camino Portugués en geniet met volle teugen.

23 Lat mie maar lopen

Joke van der Wees zingt haar favoriete caminolied.

36 Sylvie als vrouw alleen

Sylvie

De veertienjarige Tom Klijnen loopt met zijn opa naar Santiago.

44 'Laat los waar je antwoord op wilt krijgen'

Freek van der Veen vraagt pelgrims of de camino hun leven heeft veranderd. Tessa Jansen meent van wel en doet haar verhaal.

46 'Marco from Romania'

In pelgrimshoeve Kafarnaüm in Vessem komen veel pelgrims langs. Vrijwilligers Betsy en Frans Berkers ontvangen een bijzondere gast uit Roemenië.

48 Een lied om op te lopen

'Tous les matins, nous prenons le chemin ...', welke pelgrim kent deze regels niet? Bram van der Wees over de geschiedenis van hét pelgrimslied.

Het Genootschap

7 Onderweg

Joost Bol

14 Van Waddenzee tot Kaap Finisterre

Programma van de landelijke najaarsbijeenkomst in Groningen.

42 Pelgrim, ruim je afval op!

Joost Bol doet verslag van de wereldconferentie van Jacobusgenootschappen.

43 Agenda

52 Compostelaregister

Vertrouwen

De Vlaamse van tweeëntwintig maakte de tocht alleen. Zij en ik waren de enige pelgrims in de pelgrimsherberg van Gradignan. We aten samen, we sliepen gescheiden. Zij in de ene zaal, ik in de andere.

Maar een dag later vulden we samen de hele herberg van Le Barp: twee bedden aaneen in een garagebox met douche en toilet. Vertrouwt zo'n meisje dat wel, in één ruimte met zo'n haveloze vent, dacht ik nog.

De volgende dag schreven we in het gastenboek:

'Een Vlaamse madam
en een Hollandse Bram
sliepen hier samen.
Zij snurkten heel vredig
en hielden het zedig,
dat kunnen zij beiden beamen.'

Misschien wel de belangrijkste ervaring van pelgrims onderweg is het groeien van vertrouwen. Dat gaat niet vanzelf. Ook als we voldoende (zelf)vertrouwen hebben, wordt hier voortdurend aan geknaagd door ingebeeld angst voor slechte ervaringen, door vrees die anderen ons aanpraten en door bangmakerij in de (asociale) media. Die angsten nestelen zich tussen onze oren en gaan mee op onze tocht.

Onderweg moet je daarom steeds terug naar de basis van vertrouwen: het geloof dat de persoon aan wie je iets vraagt eerlijk is en zal doen wat je van hem verwacht. Vanuit die verwachting ben je bereid om jezelf afhankelijk te maken van de ander. Iedere keer als het vertrouwen gerechtvaardigd blijkt, groeit het een beetje.

De pelgrim is kwetsbaar, hij heeft gebrek aan informatie en middelen, dus hij moet zijn vertrouwen wel stellen in anderen. Hebben die wel het goede met hem voor? Maar het is ook juist die kwetsbaarheid die vertrouwen waarde geeft, want door te vertrouwen verandert zijn onrust in rust.

Ik pleit voor een kwetsbare pelgrim, die niet zomaar mag en wil rekenen op gratis onderdak, op foutloos aangegeven routes, op wifi en geldautomaten. Ik wens iedere pelgrim de kracht van kwetsbaarheid, met als enige houvast zijn vertrouwen – op God en op de mensen. 🌿

Bram van der Wees, hoofdredacteur

redactie@santiago.nl

Dit is mijn laatste redactioneel. Op een na begonnen ze alle met het voorvoegsel 'ver-', een bescheiden ode aan het mooie boek Ver onderweg van Jeroen Gooskens. Met ingang van Jacobsstaf 108 wordt André Brouwer de hoofdredacteur.

Jacobsstaf 108 verschijnt in de week van 21 december 2015.
Kopij inleveren uiterlijk 24 oktober 2015.

Pelgrimeren, een feest voor lichaam en geest

De vereniging Pelgrimswegen naar Rome organiseert op zaterdag 14 november de jaarlijkse leden- en ontmoetingsdag met als thema 'Pelgrimeren, een feest voor lichaam en geest'. De dag wordt gehouden in College de Heemlanden in Houten. Op het programma staat onder andere de voorstelling *Elena* door Elena Peeters, over haar voettocht naar Rome. *Elena* is Peters afstudeervoorstelling aan het Conservatorium van Antwerpen. Wat doet wandelen met een mens? En kan de ervaring van het wandelen met betrekking tot het denken nog op een andere manier worden ondervonden? Verder zijn er tal van workshops en presentaties voor lopers en fietsers, zoals 'Van Rome naar Istanbul op de fiets', 'Mijn innerlijke reis naar Rome' en de tekenworkshop 'Creatief onderweg'. Voor het volledige programma en aanmelding kijkt u op Pelgrimswegen.nl. 🌿

Verzegelde pelgrimsbedden

Al vele jaren kan de pelgrim in Saint-Privat d'Allier, de eerste etappeplaats na Le Puy-en-Velay, logeren in Emmaüs, bij Marie en Jean-Marc Lucien. Een *accueil chrétien* met een gastvrij onthaal, waar de Santiago-ganger tegen een vrijwillige bijdrage kan overnachten. En daar zit nu het probleem. Sommigen in de commercieel-toeristische sector in Le Puy is de *donativo*-logies een doorn in het oog. Dit leidde tot zware klachten tegen Jean-Marc Lucien en waarschijnlijk zal het tot een proces komen. De pelgrimsbedden zijn inmiddels verzegeld, zodat pelgrims er niet meer kunnen slapen. Wie het dossier leest (zie de links op Santiago.nl > Jacobsstaf) kan concluderen dat sommigen via de Franse rechtspraak een einde willen maken aan het donativo-onthaal van pelgrims, ook al is er

De geplaagde herberg
van Marie en Jean-
Marc Lucien.

een oudere uitspraak waarbij duidelijk gesteld werd dat het niet om commerciële activiteiten gaat. Een petitie tekenen kan ook: Pelemmaus.com > L'Hospitalité > Pétition (Bron: *HOLA!* 61 (augustus 2015)) 🌿

Lezersoproep: Gastvrijheid

De redactie is benieuwd naar uw ervaringen met gastvrijheid langs de camino. Welke uiting van gastvrijheid zal u altijd blijven? Waar en wat was het meest gastvrije onthaal tijdens uw camino? Heeft u alleen maar positieve ervaringen met gastvrijheid gekend of waren er ook wel eens vervelende gebeurtenissen? Stuur uw verhaal in maximaal 250 woorden voor 17 oktober naar redactie@santiago.com, eventueel met een bijpassende foto. 🌿

Grondleggers fietspelgrimage overleden

Talloze (fiets-)pelgrims zijn hun tocht naar Santiago in Haarlem begonnen. Velen van hen herinneren zich de ontvangst in het historische Sint Jacobs Godshuis, al sinds jaren in gebruik bij de Woongemeenschap Rosenstock-Huessy Huis. Mogelijk wierpen zij in de kapel een blik op de gebrandschilderde ramen die het leven van de apostel uitbeelden. En zeker kregen zij een bemoedigend woord van bewoner Wim Leenman (1928-2015), die zijn vroegere rol als dominee niet verhulde: met zijn volle witte baard, karakteristieke belangstellende ogen en bijna onafscheidelijke breedgerande hoed.

Wim was een van de stichters en de drijvende kracht van het Rosenstock-Huessy Huis, dat in de buurt tal van activiteiten opzette waarbij de zorg om de medemens centraal stond, en zich daarmee voortzette in de geest van Sint-Jacob. Hij hielp ook mee de eeuwenoude pelgrimshistorie van het Sint Jacobs Godshuis nieuwe vorm te geven, met onder meer een bronzen ornament ter vervanging van de gevelsteen, en legde eigenhandig een witstenen kruis in de stoep naast het beginpunt van de St. Jacobs fietsroute.

Als vanzelfsprekend zette hij jarenlang enthousiast de eerste stempel in *credenciales* van vertrekkende of passerende pelgrims. Toen zijn gezondheid het niet meer toeliet, bleek dat deze functie zo in omvang was ge-

Wim
Leenman.

groeit dat deze niet zonder meer overgenomen kon worden door andere bewoners. Minder voor het voetlicht tredend was Aart van Rossum (1932-2015), mede-auteur van de veelgebruikte fietsroute over Vézelay: *Langs oude wegen en pelgrimssteden naar Compostela*. Met Aarts grote achtergrondkennis volgt deze route geen geijkte wegen, maar verbindt hij verdere hoogten uit de lange pelgrimshistorie. Aart had een groot aantal bestuurlijke functies, waaronder de Fietskaart Informatie Stichting. Hij had veel op met Sint-Jacob, fietste graag en had aandacht voor de omgeving.

Clemens Sweerman (auteur *St. Jacobs Fietsroute*) 🌿

Spiritualiteit van het wandelen

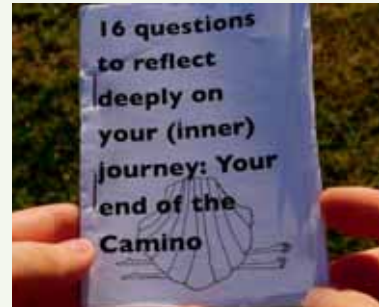
Her Vlaams-Nederlandse *Tijdschrift voor geestelijk leven* bracht een themanummer uit met de titel *Gaandeweg op adem komen. Naar een spiritualiteit van het wandelen*. Een interessante editie met een vijftiental bijdragen die vanuit verschillende hoeken kijken naar het fenomeen wandelen en pelgrimeren. De pelgrim naar Santiago komt aan bod in een artikel van Dirk Aerts, hoofdredacteur van *De pilgrim*. Verder zijn er bijdragen over Franciscus en Ignatius, wandelen als spirituele oefening, meditatief wandelen en nieuwe fenomenen als exposure-wandelen en wandelcoaching. Het nummer is à € 7,95 plus verzendkosten te bestellen via Catharina De Wael (abon@licap.be). Meer informatie over het tijdschrift is te vinden op Tijdschriftgeestelijkleven.weebly.com.

(Bron: *¡HOLA!* 61 (augustus 2015)) 🌿

Camino Workbook

In 2014 liep levenskunstenaar Anne van der Sligte van Pamplona naar Santiago. Eenmaal aangekomen op het plein voor de kathedraal werd ze naar eigen zeggen doodsbang bij de gedachte dat ze weer naar huis moest terugkeren. Ze verlangde naar een moment van bezinning en liep door naar Finisterre. Tijdens die dagen maakte ze een workshop met zestien vragen die de deelnemer uitdaagt te reflecteren op zijn of haar reis en ruimte te maken voor de eventuele angst ook de terugkeer naar huis te maken. In Finisterre probeerde ze de workshop uit op andere pelgrims met het resultaat dat zij en anderen het aandurfdën om naar huis terug te keren. Thuis maakte ze een boekje van de zestien vragen met illustraties en zette het online op haar website Annevandersligte.nl/camino-workbook. U kunt het boekje downloaden op uw smartphone of de pagina's printen om er zelf een boekje van te maken. 🌿

Camino Workbook van Anne van der Sligte.

Refugio Roermond gesloten

Het pelgrimsonderkomen in de kelder van de Sint-Christoffelkathedraal in Roermond is op last van de gemeente en de brandweer gesloten. Zij stellen hoge eisen aan de veiligheid van het gebouw. De verwachting is dat de kosten van aanpassing dermate hoog zullen zijn, dat er niet aan terugkeer gedacht kan worden. De Broederschap H. Jacobus de Meerdere, eigenaar van de *refugio*, is inmiddels op zoek naar een andere mogelijkheid om pelgrims een onderkomen aan te bieden tegen dezelfde goedkope voorwaarden als voor de *refugio* onder de kathedraal. Heeft u suggesties of tips? Neem dan contact op via info@broederschapheilijegacobus.nl. 🌿

Tijdschrift Peregrino gedigitaliseerd

De 160 nummers van *Peregrino*, het tweemaandelijks tijdschrift van de Federación Española de Asociaciones de Amigos del Camino de Santiago, zijn nu allemaal gedigitaliseerd. Tot nummer 150 zijn ze te vinden op de website Caminosantiago.org > Servicios > RevistaPeregrino. Het 0-nummer van *Peregrino* verscheen in 1987 naar aanleiding van een congres, georganiseerd door de legendarische pastoor Elías Valiña Sampedro, de initiatiefnemer van de gele pijlen.

(Bron: *¡HOLA!* 61 (augustus 2015)) 🌿

Het gedigitaliseerde 0-nummer van Peregrino.

Deelnemers en begeleiders van Camino Anders Bekeken.

Foto: Marie-Louise Hermans (Stichting Anders Bekeken)

Met BLINDELINGS vertrouwen naar Santiago

Stel je bent blind of slechtziend, maar je wilt toch op pelgrimstocht naar Santiago de Compostela. Wat dan? Deze vraag stelde Annemieke Oost, die sinds acht jaar een oog-aandoening heeft, aan Gert-Jan de Hoon, een ervaren pelgrim. Samen besloten ze het project Camino Anders Bekeken op te starten, waarmee ze jongeren helpen deze droom in vervulling te laten gaan. Op 10 oktober vertrekt een team van vijf jongeren met een visuele of visueel-auditieve beperking met vijf buddy's naar Spanje. Vanuit Ponferrada lopen ze in blind vertrouwen op hun begeleiders 200 kilometer naar Santiago de Compostela. De verwachte aankomst in Santiago is op 24 oktober. Doel van de tocht is om mensen met een visuele of visueel-auditieve beperking uit te dagen uit hun comfortzone te stappen, zodat ze meer zelfvertrouwen en zelfstandigheid krijgen. Meer informatie is te vinden op Voyagebeyond.org. 🌿

Klooster Santo Toribio de Liebana.

Foto: Francisco J. Díez Martín

Hardlopen op de Camino Francés

Een *compostela* win je er niet mee, wel een medaille. U kunt de Camino Francés in delen hardlopend overdoen. Tussen Roncesvalles en Santiago staan de komende maanden een aantal hardloopevenementen gepland. 4 oktober is er een halve marathon van Roncesvalles naar Zubiri en vijf maanden later, op 6 maart 2016, staat een halve marathon op het programma in La Rioja van Nájera naar Santo Domingo de la Calzada. Vervolgens kan op 25 juni 2016 op hardloopschoenen de 21,1 kilometer tussen Palas de Rei en Melide worden overbrugd. Op 21 mei 2016 wordt een avondlijke 10 kilometerloop gehouden door het historische centrum van Santiago.

Links naar meer informatie over de genoemde evenementen vindt u op Santiago.nl > Jacobsstaf. 🌿

Noordelijke camino's op Werelderfgoedlijst

Het proces heeft vele jaren gekost, maar eindelijk zijn verschillende camino's in het noorden van Spanje op de World Heritage List geplaatst. De Camino Francés staat al sinds 1993 op de UNESCO-Werelderfgoedlijst, nu zijn daar sinds 5 juli de volgende vier camino's aan toegevoegd: Camino de la Costa, Camino Interior, Camino Lebaniego en Camino Primitivo. De Camino Lebaniego is met zijn 55 kilometer waarschijnlijk het onbekendst. De belangrijkste plaats op die camino is het klooster van Santo Toribio de Liebana. Zij vieren hun Heilig Jaar in 2017. Meer informatie: Caminolebaniego.com. 🌿

Groeten uit het Heilig Land.

Bron: CKD Radboud Universiteit Nijmegen

Groeten uit het Heilig Land

In de vorige editie van *Jacobsstaf* vroegen wij u een ansichtkaart te sturen met een afbeelding van Jacobus van ergens onderweg. In Museumpark Orientalis in Heilig Landstichting bij Nijmegen hebben ze een heuse tentoonstelling samengesteld met brief- en ansichtkaarten en souvenirs van pelgrims naar het Heilig Land. De expositie met de titel *Groeten uit het Heilig Land* geeft een beeld van de georganiseerde pelgrimsreizen van de eerste helft van de twintigste eeuw. In de tentoonstelling gaan de samenstellers specifiek in op een reis in 1905 van een groep pelgrims, waaronder de oprichters van de Heilig Land Stichting. De reis ging per trein naar Marseille en vandaar met de boot via het eiland Athos en Constantinopel naar het Heilig Land. De expositie is nog tot en met 1 november 2015 te bezichtigen. Meer informatie: Museumparkorientalis.nl. 🌿

Uw pelgrimsportret in Jacobsstaf

Jacobsstaf wil graag in een serie 'gewone' pelgrims voorstellen. Aan de hand van vijf vragen schetsen we op één pagina uw pelgrimsleven en -ervaringen. Wilt u hieraan meedoen? Stuur dan een e-mail aan redactie@santiago.nl. In die e-mail vermeldt u: uw naam en adresgegevens, leeftijd, (voormalig) beroep, welke pelgrimsroute(s) u hebt afgelegd, of u loper of fietser bent, en de duur van de tocht(en).

Spelregels:

- de redactie bepaalt aan wie de vragen voorgelegd worden,
- de vragen worden per e-mail gesteld,
- u beantwoordt de vragen in 750 tot 1000 woorden,
- u levert één of enkele goede foto's van uzelf als pelgrim onderweg,
- de redactie bepaalt of uw reactie gepubliceerd wordt. 🌿

Het
genootschap

Joost Bol

Onderweg

Na vijf jaar onderweg te zijn geweest bereikt ons genootschap het einde van de beleidsperiode 2010-2015. Met ruim 13.000 leden hebben wij het droomdoel van 15.000 leden niet gehaald, maar dit aantal is ook nooit een doel op zich geweest. Met een groei van circa 5.000 leden in de afgelopen vijf jaar hebben wij onze solide financiële basis versterkt, waardoor wij onder andere in staat zijn geweest ons kwartaalblad *Jacobsstaf* naar een hoger niveau te tillen, onze maandelijkse e-mailnieuwsbrief *Ultreia* vorm te geven, de website en de ledenadministratie te moderniseren, de Huiskamer van de Lage Landen in Santiago in te richten, en onze vele vrijwilligers te faciliteren met hun activiteiten ten bate van de leden van het genootschap.

We zijn er echter niet in geslaagd het aandeel jongeren in ons ledenbestand substantieel te verhogen. Anderzijds is de betrokkenheid van de leden bij activiteiten in de regio's een punt van aandacht. Hebben wij de boot gemist door

Waar staat de pelgrim van 2020 voor?

een afwachtede houding ten aanzien van moderne communicatiemediën als Facebook, Twitter of Instagram? Is de pelgrim van 2015 nog dezelfde als die van 2010? En waar staat de pelgrim van 2020 voor?

Het bestuur is thans bezig de koers richting 2020 uit te zetten en is dankbaar voor de aangereikte aandachtspunten. Wanneer u als lezer nog punten of wensen wilt aandragen, kan dat nog via voorzitter@santiago.nl. Wellicht handig om van te voren nog even te kijken naar het aflopende beleidsplan en de tussentijdse evaluatie per 2014 die u op onze website kunt vinden (Santiago.nl/genootschap > Statuten en huishoudelijk reglement).

Ik hoorde inmiddels weer vele mooie verhalen van voltooide tochten naar Santiago. Al was ik de afgelopen zomer thuis, ik mocht toch virtueel mee onderweg zijn met een aantal pelgrims via hun dagelijkse blog. Iedere keer weer een feest van herkenning dat ik van hen cadeau kreeg. Ik hoop echter dat dit dagelijkse elektronische cadeau geen afbreuk heeft gedaan aan de mogelijkheid om afstand te nemen van de hectiek van alledag. Dit is volgens mij wel een van de belangrijkste pijlers onder een geslaagde pelgrimage. 🌿

Ultreia!

Joost Bol, voorzitter.

Mindfulness tussen bloeiend koolzaad

In het voorjaar van 2014 liep Jolanda Stammes als vrouw alleen van haar woonplaats Zwaag naar Santiago de Compostela. Het werd een belevenis waarbij geen plaats was voor afleidende gedachten.

Valt er een conclusie te trekken na 3000 kilometer wandelen? Wat is de les na vier landen in drie seizoenen te hebben doorkruist? Is het zinvol om 116 dagen te lopen? Herken ik als nuchtere Westfries de tussenkomst van de heilige Jacobus als ik dreig af te dwalen van de route? Is er meer tussen Zwaag en Santiago dan graan en druivenstokken?

*Jolanda Stammes
onderweg naar
O Cebreiro.
Foto: Ingrid Kessel*

Onrustige voeten

Mijn thuiskomst in een regen van confetti was een bui vol liefde. Er was een echte pelgrimstaart met een gele jakobsschelp op

blauw marsepein. Er was champagne. Er waren mensen met open armen.

Onderweg naar Santiago de Compostela heb ik mij springlevend gevoeld, energiek en vastberaden om verder te gaan. Elke ochtend werd ik wakker met onrustige voeten die op pad wilden. Ik was nieuwsgierig en vol verlangen om verder te lopen. Een lawine van ontmoetingen en belevenissen dag na dag gaven mij het gevoel een extra leven te ontvangen. Ik ontmoette mensen die ik niet kende, liep door landschappen die ik niet eerder zag, zette mijn voeten neer op paden waar ik niet eerder liep.

Ik heb intens geleefd en veel beleefd en mij nooit eerder zo levend gevoeld. Het was een tijd zonder horloge en agenda waardoor ik een enorm gevoel van vrijheid heb ervaren met slechts één verplichting: goed voor mezelf zorgen.

De wereld draait gewoon door

De overzichtelijke routine van wandelen, eten en slapen geeft rust. Wandelen vertraagt. Je loopt in een landschap dat dichterbij komt en zich van je verwijdert in een aangenaam rustig tempo. Je hebt alle tijd om de beelden om je heen in je op te nemen. De kerktoeren in de verte is nog een uur wandelen verwijderd. Geleidelijk komt hij dichterbij.

In dit stille landschap klinkt de kerkklok. Ik tel de slagen. Twaalf uur. Nog een kwartiertje en dan zal ik op het kerkplein zijn. Een mooi moment om mijn brood te eten op een plekje in de zon. Een laag muurtje voor de kerk voldoet. De rugzak kan af. Ik heb honger als een paard. Nee, als een pelgrim. Ik wil iets verslin-

den, maar ik heb niets anders bij me dan een stuk stokbrood. Nooit eerder had ik zo'n trek. Het stokbrood is droog, maar met een paar slokken water krijg ik het wel doorgeslikt. De *boulangerie* van dit gehucht is al jaren gesloten. Gelukkig heb ik het stuk brood bewaard. Terwijl ik aanval op mijn brood, kijk ik naar het beeld dat inmiddels zo vertrouwd is. Een Frans dorpsplein in een kleine plaats. Er staat altijd een monument voor de getroffenen. Er blaft een hond. Een luik gaat dicht. Het is stil. Er gebeurt niets en tegelijk is er veel te zien, te horen.

In gedachten keer ik terug naar de *gîte* waar ik vannacht sliep. Even nadenken. Oh ja, ik had een heel huis voor mezelf. Het was een voormalig jachthuis met aan de gevel twee geweien. Wel lastig dat ik middenin de nacht de smalle wenteltrap af moest om naar het toilet te gaan. Het oude bed had een kuil, maar inmiddels is mijn rugpijn over. Waar zal ik vanavond slapen?

Tussen die twee momenten, vanochtend en vanavond, zoek ik mijn weg. Ik laat me leiden door gele pijlen op muren en paaltjes. Met de wandelgids in mijn hand volg ik de route. Mijn gedachten gaan niet verder dan deze bladzijde. Hier en nu zijn, dat is voldoende input om mijn brein zo te vullen dat er geen ruimte is voor onzinnige gedachten. Mindfulness heet dat. Mijn kinderen, mijn familie, mijn huis, mijn werk, dat is allemaal ver weg. Ik hoef er niet bij te zijn; de wereld draait gewoon door. Geruststellend.

Het was nooit ingewikkeld of moeilijk. Een uitdaging? Soms. Toen ik voor het huis van Pepe stond, moest ik mezelf streng toespreeken om aan te kloppen. Wat was de kans dat zijn bouwval om zou vallen precies tijdens de nacht dat ik daar zou slapen? Ook het bord eten dat madame Dessaulles mij voorzette was een hindernis. Een onherkenbare maaltijd die ik moest nuttigen in een kwalijke ammoniakdamp. Had iemand een fles ammoniak omgegooid of was de kat niet zindelijk?

Geluksvogel

De camino is ook gewoon de wereld. Er wordt geroddeld. Er ontstaan nieuwe relaties of mensen besluiten alleen verder te gaan. Er is bemoeizucht en afgunst. Er wordt

Finisterre: de rugzak kan af.

Foto: Jolanda Stammes

veel gelachen. Humor trekt zich niets aan van een taalbarrière. Gepraat wordt er ook. De gesprekken gaan veelal over blaren en likdoorns, maar af en toe kom je een interessante gesprekspartner tegen en krijgen de gesprekken meer diepgang. Is het toeval dat ik juist die personen terugzie in Santiago met wie ik nog lang niet uitgesproken ben? Is het Jacobus die ervoor zorgt dat ik tegen Harry aanbots in de drukke Rúa do Franco? Wiens verdienste is het dat Peter mij juist vandaag sms't: *'Hi, I arrived today in Santiago. Are you still here?'* De kiem voor mijn pelgrimstocht werd twee jaar geleden gelegd tijdens een informatieweekend over pelgrimeren. René was daar een enthousiaste spreker. Op het plein voor de kathedraal hoor ik zijn stem weer. Begin- en eindpunt vallen samen.

Zijn deze drie toevallige ontmoetingen bedoeld om mij te overtuigen dat er meer is dan bloeiend koolzaad tussen Zwaag en Santiago? Mag ik daar nog wat kilometers over nadenken?

Zou ik het weer doen? Absoluut. Zou ik het aanraden? Jazeker. Ik heb de kans gekregen om dit te doen. Er zijn chagrijnige mensen op mijn pad geweest, maar de meesten waren hartelijk en lief. Ik kreeg een zoen voor het slapengaan en bij vertrek een hardgekookt ei mee. Ik ben vaak verdwaald, maar alle dagen kwam ik op de juiste plaats aan. Ook na een nacht in een vies bed stond ik uitgerust op. De minder mooie ervaringen maken de betere ervaringen nog stralender en intenser. Ben ik een geluksvogel? Zo voel ik me wel. 🍀

Alleen op de camino? Vrouwen zeggen 'DOEN'!

NNaar aanleiding van het artikel van Joke van der Wees *Een vrouw alleen op de camino, is dat wel veilig?* in Jacobsstaf 106, vroeg de redactie naar uw ervaringen. We kregen meer dan 25 reacties binnen. Ook een enkele man was zo moedig om te reageren. Karline Vandenbroecke las de verhalen en inventariseerde de meningen.

De aanleiding voor onze oproep en het artikel van Joke van der Wees was de verdwijning van Denise Thiem. Deze veertigjarige Amerikaanse pelgrim is het laatst gezien op 5 april.

Volgens een artikel in de Spaanse krant *El Mundo* van 29 april was ze die dag in Astorga aanwezig bij de paasmis. Ze sprak na afloop nog met een Italiaanse pelgrim. Ze was van plan die dag naar El Ganso te wandelen – slechts 14 kilometer verder – wellicht omdat ze pas rond 12 uur op pad ging. Ze liep alleen en alles was dicht en uitgestorven vanwege het paasweekend. Door de lokale bevolking is ze niet opgemerkt. Iedereen is het erover eens dat dit nog nooit eerder is gebeurd, iemand die zomaar verdwijnt. Na maanden zoeken is er nog steeds geen spoor gevonden.

Foto: Jasper Koedam

van Denise. De vraag rijst of het eigenlijk wel veilig is als vrouw alleen op de camino. Ondanks dit voorval vinden de meeste mensen van wel, stelt ook El Mundo.

'Alleen? Tuurlijk, hoezo?'

Ook de vrouwen die reageerden op onze oproep hebben bijna allen louter goede ervaringen. Ze hebben er heel bewust voor gekozen alleen te lopen en hebben zich daarbij – op een paar uitzonderingen na – nooit onveilig gevoeld. Alleen reizen is een vanzelfsprekendheid. Het alleen lopen hebben ze als een rijkdom ervaren. Genieten van het alleen zijn, van het niets moeten en alles beter in je op kunnen nemen. 'Ik wil onderweg van alles zien en ik ben bang dat ik in gezelschap van anderen te veel mis', zegt Ida Blok. 'Ik geniet juist van de rust in natuurgebieden. Ik heb hele mooie waarnemingen gehad juist doordat ik alleen was', onderstreept Gré ter Woord. Bovendien kom je in je eentje veel meer in gesprek met anderen. De mooie ontmoetingen met andere pelgrims en met mensen onderweg zijn intens en verrijkend.

Dat het voor een vrouw alleen op de camino gevaarlijk kan zijn is een hardnekkige gedachte. Elke stad in Nederland is net zo veilig of onveilig, vinden ze. Annelies Boshoven verwoordt het heel prozaïsch: 'In een gemiddelde weekendnacht in Deventer is er meer stront aan de knikker dan tijdens die hele drie maanden onderweg op de camino.' Edith Smit kwam uit een bos en werd door een man aangesproken: 'Wist ik niet dat er moordenaars bestonden? Hadden we die niet in Nederland? Vast wel, zei ik, maar ik heb er nooit één gezien, en in het bos was niemand, dus ook geen moordenaars.'

Ervaren soloreiziger en pelgrim Akke Kuipers vindt veiligheid een subjectief begrip: 'Waar de een gevaar ziet, ziet de ander uitdaging.' (...) 'Ik kan overal uitglijden, het verkeerde pad opgaan, de verkeerde mensen tegenkomen, verdwalen, neerstorten, een ongeluk krijgen, de verkeerde beslissing nemen.' Over alleen reizen zegt ze: 'Alleen? Tuurlijk, hoezo?' Laat je geen onveiligheid aanpraten, daar is iedereen is het wel over eens.

Bisous dans la chapelle, pourquoi pas?

Toenaderingspogingen zijn soms ronduit hilarisch. Schaapherders willen nog wel eens iets proberen, zo ondervond Edith Smit:

'De heuvel in de buurt van Ostabat met het kapelletje erop en uitzicht over de Pyreneeën: een steile klim over een rotspad op een hete dag. Moe, zwetend en vuil ga ik naar boven. Halverwege de klim zie ik daar een schaapskudde, leuk. De herder zal wel in de buurt zijn. Als ik op het bankje ga zitten om uit te rusten en van het uitzicht over de Pyreneeën te genieten komt inderdaad de Baskische schaapherder langs. Hij blijft iets te amicaal bij me staan. Hij vindt echt dat ik het kapelletje moet gaan bekijken. Hij wil het me wel laten zien. Daar zul je het hebben. Ik claim mijn *space* door mijn fles, tas, eten en andere zooi ruim naast me op de bank te zetten. Maar daar trekt hij zich niets van aan, hij schuift het opzij en komt gezellig dicht bij me zitten. Hij stinkt. Er zijn grenzen. Maar dat zijn de mijne en niet die van hem. Hij buigt zich naar me toe, tuit zijn mond, maakt kusgeluidjes en vraagt, tikkend op zijn wang: *bisous bisous*. Ik weet dat er een medepelgrim in de buurt is die elk ogenblik boven kan zijn. Dat hoop ik dan maar. Maar dit is zo hilarisch dat ik niet bang ben. Ik vraag hem: Waarom? Hij vraagt: Waarom niet? Tja. Ik vertel hem serieus dat ik een pelgrim ben en dat ik hier ben om te lopen naar daar en niet om een schaapherder te zoenen. Daar kom ik niet voor. Dat vindt hij jammer, maar hij neemt er wel genoeg mee. Hij probeert nog even de kapel. Wellicht heeft hij daar al eens succes gehad. Dan druipet hij af met zijn kudde.'

Nederlandse nuchterheid

De Nederlandse pelgrimsvrouw is een doorgewinterde wandelaar, gerijpt door het leven, vol gezond verstand, vertrouwend op haar 'voelsprietten' en ze weet zich beschermd door gelijkgestemden op de camino. Spanjaarden zijn heel gelovig, zo weet iemand, en dat zorgt ervoor dat ze wel uitkijken om een vrouw lastig te vallen. De ervaring is dat er onder pelgrims een grote sociale controle is en dat de mannen de vrouwen op een positieve manier in de gaten houden. Een vrouw op de camino geniet zelfs nog meer voordelen. 'Voor alleengaande vrouwen gaan eerder deuren open voor een overnachting', was Gré's ervaring. Een vrouw die alleen loopt dwingt respect af. Vrouwen worden niet nagefloten, maar krijgen '*courage*' en '*chapeau*' toegeroepen en worden met bewondering

'Een vrouw alleen op de camino, ja dat kan heel goed, wanneer je je gezond verstand gebruikt, onveilige situaties naar je hand zet, je doel volgt en je begeleidt weet door de camino'. (Eléonore Dahmen)

Monsieur, staat de champagne koel?

Joke Stange wist met vuurspuwende ogen haar Franse charmeur op afstand te houden en hield daar een gratis hotelkamer met champagne aan over:

‘En dan kom je op een middag in een hotel, leuk terrasje, parasol, lekker pilsje, daarna frisse douche. De *patron* stelt voor om een glas champagne te drinken, tenslotte zijn we in de Champagnestreek. Om 6 uur op mijn kamer. Begrijp ik hem wel goed? Mijn Frans is van het huis- tuin- en-keuken kaliber, maar ja hoor, daar staat hij met twee glazen en een fles. Waar wil je dan zitten? *Dans votre lit*. Ha, ha, dat gaat mooi niet door. Beneden op het terras, daar aangekomen is de poort dicht en zijn alle parasols naar beneden, gesloten is het hotel, met mij als enige gast.

In mijn beste Frans probeer ik hem uit te leggen, dat ik een oma ben en graag alleen slaap. Als hij voor mij gaat koken roept hij mij in de keuken en wil hij mij beetpakken, maar omdat er op dat moment vuur uit mijn ogen spuit gebeurt er niets. Na het eten, met water om het hoofd koel te houden, snel ik naar mijn kamer. Even later wordt er op de deur geklopt; de champagnefles is nog niet leeg. Na mijn gedecideerd “*Non*” druipet hij af. Deur dubbel op slot, sleutel dwars, stoel ervoor en mijn stok naast mij op bed. Onrustige nacht, vroeg wakker en zacht sluipend voor 7 uur wegwezen. De eerste kilometers erg snel gelopen om daarna tot de ontdekking te komen dat ik wel gratis heb geslapen, vergeten te betalen.’

nagetoeterd door automobilisten en vrachtwagenchauffeurs. Volgens de jonge Tessa Jansen (26) zijn ook alle jongens even hartelijk, aardig en oprecht. Ze heeft aan de camino vooral een gevoel van verbroedering en oprechtheid overgehouden.

En als er dan toch een enkele engerd ons pad kruist, dan weten wij dames daar wel raad mee. Nee is nee. Mariska Hulscher is ‘een goed uitzierende vrouw met genoeg ervaring om opdringerige types op afstand te houden’. Dus mannen, jullie zijn gewaarschuwd. Af en toe regeerde wel de angst, maar die angst bleek onterecht. Hangjongeren in de buurt van je tentje, een man die je vanuit de verte tegemoet fietst op een eenzame weg. Gewoon vriendelijk als eerste groeten en dan groeten ze net zo vriendelijk terug. Wat ook

(advertentie)

helpt is een woordje over de grens praten en ook met gebarentaal, lef en humor kom je een heel eind.

Perverse potloodventers

Niettemin is de camino niet vrij van invloeden uit de rest van de maatschappij. Er wordt wel eens gestolen en er lopen wel seksueel gefrustreerden rond. Drie vrouwen melden ons hun nare ervaring met een potloodventer. Eentje ging de man die zijn grote witte onderbroek liet zakken flink terechtwijzen in haar beste Spaans en nam foto's van de nummerplaat van zijn auto. ‘*No señora, por favor*’, jammerde hij en nam de benen. Haar mobiele telefoon was dus een effectief wapen. Het op een lopen zetten en met angst achterom kijken is een automatische en begrijpelijke reactie – zeker als de rust in een vredig ogend bos zo plots verstoord wordt door het zicht op een masturbierende man. Het is echter niet heel erg effectief. Potloodventers zijn heel onzekere mannen. Ze zijn uit op een schrikreactie van vrouwen. Hiermee krijgen zij het gevoel te kunnen imponeren. Als een vrouw daarvan in paniek raakt, is de potloodventer in zijn missie geslaagd.

Hannah Kappelle probeerde haar angst los te laten na een nare ervaring en zocht troost bij de nonnetjes:

‘Vlak voor een dorp reed een auto wat heen en weer over een stille weg. Eerst denk je, ach een auto. Maar toen de man aan de overkant van de weg parkeerde en even later met een enorme ontblote penis naast de auto stond, schrok ik hier wel heel erg van. Van de ontblote penis, maar zeker ook van de enorme grootte. Ik ben doorgelopen en heb mijn

ikFloreer.nu

*‘Na ruim een jaar, heb ik mijn pad in het leven weer gevonden.
Niet met een kaart, maar door te gaan floreren’*
een enthousiaste deelnemer

Floreren voor pelgrims

Een midweek waarin je de ervaringen van jouw Camino opnieuw beleeft, deelt met andere pelgrims en de ervaring leert te vertalen naar jouw dagelijks leven.

Leven alsof je altijd als pelgrim onderweg bent: open en in je kracht.
Max. 6 deelnemers voor aandacht en rust in het klooster van Huijbergen.

Anne-Marie Reimert 06-30893880 www.ikfloreer.nu of mail: anne-marie@ikfloreer.nu

Foto: Ingrid Kessel

Tips van vrouwen

- Gebruik je camera/mobiel als wapen. Neem foto's van verdachte situaties. Ook met een wandelstok kan je je verdedigen en zie je er zelfverzekerd uit.
- Leer wat Frans en/of Spaans voor je op pad gaat.
- Stel je iets terughoudend op. Wees je ervan bewust dat Nederlandse vrouwen bekend staan als vrijgevochten vogels.
- Straal stoerheid uit met een houding van 'kom maar op 'bij al dan niet ingebeelde onveilige situaties.
- Bewaak je eigen privacy. Kies de laatste douche in de rij, niemand hoeft dan langs te lopen, of creëer je eigen plekje in je stapelbed en hang je handdoek op als scheiding.
- Laat je trouwring zien of draag gewoon een ring als je niet van avances gediend bent.
- Blijf nuchter en alert, vertrouw niet iedereen zomaar, maar wees zelf vriendelijk en open en besef dat zo goed als iedereen hartelijk, gastvrij en lief is.

schrik weggehuild in het klooster. Hoewel ik me niet echt onveilig heb gevoeld, ben ik de dagen erna zeer op mijn hoede gebleven en heeft het hele voorval me behoorlijk beziggehouden. Na een paar dagen was mijn conclusie: die man heeft een probleem, welke vrouw zou zo'n penis aankunnen!

Enkele slechte ervaringen ten spijt zeggen alle vrouwen unaniem 'JA, DOEN'. Door de vele reacties hebben we ons beperkt tot de ervaringen gerelateerd aan die van alleen gaande vrouwen. Andere narigheid, zoals agressieve honden, briesende stieren en in rugzakken rommelende pastoors (ja, zelfs dat werd ons gemeld!) blijven zowel mannen en vrouwen niet bespaard. En wat dacht u van vrouwen die mannen lastigvallen? 🌸

Van Waddenzee tot Kaap Finisterre

Najaarsbijeenkomst in Groningen

Verbonden door een gigantische regenboog van Waddenzee tot Finisterre: zo stelde Karel de Grote zich 1200 jaar geleden zijn rijk voor. Die boog omspant in onze tijd vele Jacobspaden, die allemaal hetzelfde doel hebben: Santiago de Compostela.

De 'schat' bij het zuidelijke uiteinde van de regenboog is bij velen van ons al bekend, maar ook aan de noordkant van de boog, richting de Waddenzee, staat een 'pot met goud', waarmee wij u graag willen verrassen. De regio Groningen/Drenthe nodigt u van harte uit voor de landelijke najaarsbijeenkomst op zaterdag 14 november in Groningen; kom luisteren, meepraten, zingen, stil zijn, oude pelgrimshuizen en -insignes ontdekken, wandelen, de geschiedenis ingaan, en van gedachten wisselen over Waddenzee, over Finisterre en vooral over de weg daartussenin.

Centrale plaats van samenkomst

Groningen is per trein en bus prima te bereiken. Lopend vanaf het station komt u langs het futuristisch ogende Groninger Museum en even later in de oude binnenstad langs het

eerste pelgrimshuis van de stad, het Heilige Geest- of Pelstergasthuis.

Het symbool van de stad Groningen, de Martinatoren, ligt op het uiterste puntje van de Drentse Hondsrug. Wij verwelkomen u graag in de Martinikerk, waar zich ook het grootste deel van het programma afspeelt. De overige locaties zijn op enkele minuten loopafstand: Muziekschool Vrijdag en het even verderop gelegen Sint-Gertruud- of Pepergasthuis, dat in de middeleeuwen diende voor opvang van pelgrims en vreemdelingen.

Martinikerk-organist Eeuwe Zijlstra verwelkomt u tijdens de ochtendinloop met variaties op wandelliederen. Aansluitend zal emeritus hoogleraar en pelgrim-sinds-vele-jaren Jan Lokin de openingscauserie verzorgen.

Workshop zingen: Chant des Pèlerins

Velen van ons hebben 'het lied van de pelgrims' al vaker gehoord, maar niet iedereen kan het zingen of begrijpt de tekst. Daar gaan we met elkaar wat aan doen!

Dappere en stappende diva Marlies de Waard leidt drie keer de workshop *Chant des Pèlerins*, zodat we aan het eind van de dag een

*Waddenzee, startpunt
van de camino naar
Santiago.*

Foto: Bouwe van Rijn

flinke ploeg mensen hebben die het lied kunnen zingen. U hoeft beslist geen geschoolde stem te hebben; het gaat om het plezier van het samen zingen! Breng gerust ook andere wandelliedjes in. Speelt u een instrument? Welkom!

Van Drenthe tot aan 't Wad

- De regio van kleiprovincie Groningen en zandprovincie Drenthe kent jaarlijks zowel een klei- als een zandcamino, die telkens door een of meer leden georganiseerd worden. Gerard Klein-Koerkamp (Stichting Jacobspad Groningen-Drenthe) vertelt over pelgrimeren vanuit de Jacobuskerken in deze beide provincies.
- Een van de eerste Groningse pelgrims was de nog jonge abt Emo, die 800 jaar geleden op pad ging naar Rome om zijn gelijk te halen tegen de bisschop van Münster. Hij trok in de winter over de Alpen en kwam een half jaar later met de gezochte toestemming van de paus weer thuis. Schrijfster en beeldhouwster Ynske Penning komt over deze dappere abt en zijn bijzondere voettocht vertellen.
- Het ontstaan van het Groninger land kan door niemand beter worden toegelicht dan door het encyclopedisch geweten van de provincie, Reint Wobbes. Het Hoge Land, aangeslibt tegen het oude land, de opgeworpen ontelbare wierden met Romaanse kerkjes en wereldberoemde orgels; hij laat het voor ons tot leven komen.
- De zestig kilometer lange kaarsrechte Hondsrug loopt als een ruggenwervel van Emmen tot in de stad Groningen. Erik van der Bilt (Het Drents Landschap) neemt in zijn lezing de betekenis van dit hunebedlandschap, het esdorpenlandschap en het unieke, beschermde landschap van de Drentsche Aa voor zijn rekening.
- Tocht om de Noord (TodN) is inmiddels niet meer weg te denken voor wandelaars in Noord-Nederland. Je wandelt door opengestelde gebouwen, boerderijen, werkplaatsen, privéhuisen en kerken en neemt kennis van regionale activiteiten. Bedenker en organisator Peter Velthuis komt vertellen hoe hij dorpen, organisaties en particulieren steeds weer zo gekrijgt om mee te doen.

Pepergasthuis in Groningen, dat in de middeleeuwen diende voor opvang van pelgrims en vreemdelingen.

Foto: Bouwe van Rijn

- Onze bodem heeft al enorm veel historisch waardevolle vondsten prijsgegeven. Hans van Gangelen, enthousiast vertegenwoordiger van de Groninger Archieven, toont ons aan de hand van in Groningen gevonden pelgrimsinsignes de eeuwenlange geschiedenis van het pelgrimeren.

Op pad naar Santiago

De Noord-Spaanse camino: een reis door tijd en taal

Hub Hermans, emeritus hoogleraar Romaanse cultuur- en letterkunde, neemt ons mee op camino in de Spaanse taal en (strip-) cultuur.

Pelgrimage van de ziel; de spiritualiteit van de reis

Frits de Lange, hoogleraar ethiek, houdt een lezing over 'soorten van pelgrims'.

Workshop Spiritualiteit

Tijdens het lopen of fietsen maken we het hoofd leeg, en komt er ruimte voor de spiritualiteit. We zijn blij dat we Lidy Peters bereid hebben gevonden deze workshop te leiden.

Pelgrimeren voor de Jeugd

Lezing door Frans Roijendijk, lid van de landelijke werkgroep Pelgrimeren voor de Jeugd, over zijn ervaringen en de activiteiten van de werkgroep.

Volg de workshop Wandelen en u komt er wel.

Foto: Bouwe van Rijn

Aanmelding

De aanmeldingstermijn voor de najaarsbijeenkomst in Groningen op 14 november start op zaterdag 10 oktober en loopt tot zaterdag 31 oktober. Met het aanmeldingsformulier op de website van het genootschap (Santiago.nl) kunt u zich online aanmelden. Leden die geen e-mailadres hebben, kunnen telefonisch een aanmeldingsformulier aanvragen bij de ledenadministratie, tel. 030-2315391. De ledenadministratie is bereikbaar op maandag en dinsdag van 9.00 tot 17.00 uur.

Workshop Wandelen

Voor iedereen die (voor het eerst) op wandelpad gaat naar Santiago; informatie, tips, adviezen en inspiratie door onze zeer ervaren oud-bestuurder Jaap Middeldorp.

Workshop Fietsen

Marten Visser en Rina Pluim van regio Friesland hebben samen met de regio's Groningen/ Drenthe en Overijssel dit jaar een driedaagse fietspelgrimage georganiseerd, als oefentocht voor de camino. Adviezen, ervaringen, tips en inspiratie voor een ieder die grote fietsplannen heeft.

Hospitaleren in Roncesvalles

Het Nederlands Genootschap van Sint Jacob mag als enige organisatie de pelgrims in Roncesvalles ontvangen en onderdak bieden in een eeuwenoud klooster. Meedoen als vrijwilliger in deze herberg is dankbaar werk dat ruimte biedt voor ontmoetingen met pelgrims van over de hele wereld.

Stadswandelingen en hofjeswandeling

Voor de stadswandelingen is op de landelijke bijeenkomsten altijd grote belangstelling, en ze zullen ook in Groningen niet ontbreken. U hebt de keuze uit een zelfstandige wandeling met hulpmiddelen, een stadswandeling met gids of een begeleide speciale hofjeswandeling, langs de verschillende gasthuizen.

De Infomarkt

De verschillende werkgroepen van het genootschap presenteren zich traditiegetrouw weer op de Infomarkt. Daar vindt u ook stands van andere organisaties met nadere

informatie bij een aantal onderwerpen van de lezingen of workshops. De kraampjes staan in het koor van de kerk.

Plenaire afsluiting: Chant des Pèlerins

Onder de bezielende leiding van Marlies de Waard, begeleid door Martinikerk-organist Eeuwe Zijlstra op het hoofdorgel, en aangevoerd door degenen die aan de workshop zingen hebben deelgenomen, laten we het schip van de Martinikerk galmen van onze plenaire samenzang van *Le Chant des Pèlerins de Compostelle*.*

Daarna kunnen de dorstige kelen worden gesmeerd tijdens het traditionele Café Saint-Jacques! ☼

Regio Groningen/Drenthe

* Al nieuwsgierig naar het lied? Lees dan het artikel van Bram van der Wees op pagina 48. over de geschiedenis van *Le Chant des Pèlerins de Compostelle*.

Agenda voor de Algemene Ledenvergadering op 14 november 2015

Gaarne nodigt het bestuur u uit voor de algemene ledenvergadering tijdens onze najaarsbijeenkomst te Groningen.

Agenda:

- Opening door voorzitter Joost Bol
- Mededelingen
- Vaststellen notulen algemene ledenvergadering d.d. 21 maart 2015
- Wat ons bezighoudt
- Begroting 2016
- Benoeming lid financiële commissie
- Wijziging Huishoudelijk Reglement
- Benoeming vertrouwenspersonen
- Rondvraag
- Sluiting

Een gitzwarte vondst

Jacobus in het Groninger Museum

Mocht u tijdens de najaarsbijeenkomst nog wat tijd over hebben, dan kunt u in het Groninger Museum een prachtig beeldje van Sint-Jacobus bewonderen. Klaas Niemeijer over de geschiedenis van deze bijzondere vondst.

In de twaalfde en dertiende eeuw was de stad Groningen een echte bedevaartplaats: er werd een stuk bot van de arm van Johannes de Doper als relik vereerd. Duizenden pelgrims vonden een onderkomen in het Pelstergasthuis, en later in het Pepergasthuis. In hoeverre Groningers zelf op bedevaart gingen is moeilijk te zeggen. Bedevaartgangers waren in die tijd hoofdzakelijk geestelijken en leden van families uit de bestuurskringen. Het was aanvankelijk niet altijd louter vroomheid, er waren ook representatieve bedoelingen. In onze tijd zouden we zeggen dat pelgrimeren goed is voor je cv en bijdraagt aan je netwerk. Later zijn er natuurlijk ook wel boetedoeningen geweest.

Sint-Jacob in Groningen

De stad kende meer dan tweehonderd jaar omstreeks 25 juli (de naamdag van de apostel) een Sint-Jacobsmarkt, waaraan in 1668 abrupt een einde kwam: een van de burgemeesters vond twee kermissen per jaar te veel. Beide markten werden afgeschaft en vervangen door de Meikermis.

In de stad zijn tot nu toe drie voorwerpen gevonden die herinneringen oproepen aan de bedevaart naar Santiago de Compostela: een zandstenen hoofdje voorstellende Sint-Jacobus, een hanger in de vorm van een metalen jakobsschelp, en een beeldje van git.

In 1986 werd bij de vervanging van de rio-

lering in de Eerste Drift en Spilsluizen een gedeelte van een al lang geleden gedempte stadsgracht aangesneden. In de daarbij vrijgekomen grond werd een beeldje gevonden. Het ongeveer 4 centimeter hoge gitzwar-ten beeldje stelt Sint-Jacobus de Meerdere voor. Zijn attriboot, de jakobsschelp, is in gestileerde vorm op de hoed afgebeeld. Het beeldje is hoogstwaarschijnlijk door een bedevaartganger meegebracht uit Santiago. Deskundigen dateren het object als afkomstig uit de vijftiende eeuw. Het is beslist geen goedkoop souvenir geweest. Tegenwoordig kost zo'n beeldje gemiddeld 350 euro. Het is aannemelijk dat de prijs in de vijftiende eeuw relatief minstens even hoog is geweest. Het moet dus wel een bemiddeld persoon zijn geweest die dit souvenir vanuit het verre Galicië naar Groningen heeft gebracht. Dit soort beeldjes is in Nederland bijzonder zeldzaam. Voor zover bij mij bekend is alleen in Dordrecht zo'n bodenvondst voorgekomen.

De vindplaats

Je vraagt je af hoe dit bijzondere beeldje in een voormalige gracht is terechtgekomen. Uit archeologisch onderzoek weten we dat er regelmatig afval in de gracht werd gegooid en dat deze rond 1700 volledig is gedempt. Daarna werden er woningen gebouwd. Is het beeldje misschien in de tijd van de Beeldenstorm in de toenmalige gracht gekieperd? Qua tijd, tussen het vervaardigen van het beeldje en het dempen van de gracht, zou dat best kunnen. Maar we weten ook dat bij het uitruimen van een woning nogal eens zaken worden weggegooid waarvan pas veel later de waarde wordt erkend. 🌊

Sint-Jacobus de Meerdere in zwart barnsteen.

Bron: Collectie Groninger Museum

Git

Azabache is Spaans voor git, ook wel zwart barnsteen genoemd. Het is een fossiele steen die qua hardheid ligt tussen bruinkool en steenkool. Voor de handel wordt alleen de diepzwarte variëteit gebruikt. Git komt op veel plaatsen in de wereld voor. Aan git worden onder andere de volgende eigenschappen toegekend: het stimuleert u om uw leven in eigen hand te nemen, het neutraliseert stemmingswisselingen en zorgt voor stabiliteit en evenwicht, het beschermt tijdens een spirituele reis en het is een probaat middel bij migraine, epilepsie en verkoudheid.

Wat heeft onze Jacobus toch met heksen?

In korte tijd wordt Harry Keijsers geconfronteerd met twee afbeeldingen waarop Jacobus als pelgrim omringd wordt met heksen. Wat heeft dit te betekenen?

De heilige Jacobus bidt tot God om de magiër door de demonen te laten verscheuren.

Bron: Rijksmuseum Amsterdam

Eind november 2014 zie ik in een plaatselijk weekblad een afbeelding met in het midden Jacobus als pelgrim. De afbeelding staat bij een artikel over Anna Ceelen, een Astense vrouw die in 1595 door de heer van Asten, Bernard van Merode, werd beschuldigd van

hekserij en in datzelfde jaar overleed door marteling in de kelders van Kasteel Asten.

In januari 2015 kom ik op de website van Museum Catharijneconvent bij de aankondiging van een tentoonstelling over heksen naast deze afbeelding nog een tweede afbeelding met Jacobus tegen. Ik ga te rade bij het proefschrift *Vrouwen op den besem en dergelijck ghespooock* van de Belgische kunsthistorica Renilde Vervoort dat als vertrekpunt dient voor de tentoonstelling. Vervoort heeft een

uitvoerige studie gemaakt over het fenomeen hekserij en stelt dat twee prenten van Pieter van der Heyden naar Pieter Bruegel uit 1565 bepalend zijn geweest voor het latere beeld van heksen. Maar op die kwestie ga ik hier niet in. Mijn vraag is: Wat heeft Jacobus met hekserij te maken? En waarom is Jacobus hierbij als pelgrim afgebeeld en niet als apostel?

Wat zien we op de prenten?

De eerste prent (links) laat een ruïne met tovenaars en heksen zien. Uit de ketel onder de schoorsteen stijgen dampwolken op. Een heks op een bezem verdwijnt in de schoorsteen, een andere komt er boven uit. Onder op de prent kijken we door een gat in een kelder, met het silhouet van een duivel. Op de grond staan magische tekens, op de schoorsteenmantel een magische cirkel. In het midden staat een grote walmende heksenketel

met erin een tweede pot, waaruit een wolk komt met regendruppels, die een dorp en kerktoeren overstroomt en een boot schipbreuk doet lijden. Midden in dit tafereel staat Jacobus in de ons bekende pelgrimsuitrusting. Hij maakt een bezwerend gebaar naar een magiër, die in zijn boek naar een formule zoekt. Uit een pot stijgt een dampwolk omhoog met heksen op monsters. Deze spuwen wind, hagel en onweer uit.

Op de tweede prent (boven) zien we een kerkplein. Jacobus staat rechts bij de kerkpoort en maakt weer een bezwerend gebaar. Achter hem staan geleerden en gegoede burgers. De rest van het beeld straalt onrust uit. Centraal in dit beeld wordt de magiër nu door de monsters met stoel en al omgegooid. Ook wordt hij met allerlei wapentuig bedreigd. We zien verder goochelaars, jongleurs, een koorddanser, acrobaten, slangenmensen, een buikspreeker, zwaarddansers, muzikan-

De heilige Jacobus wordt door duivelse goocheltrucs voor de magiër geplaatst.

Bron: Rijksmuseum Amsterdam

ten en narren. Ze hebben allemaal monsterlijke trekken, zoals holle ogen, klauwachtige handen of voeten. De heksen zijn op één na vervangen door deze kunstenmakers. De enige heks in beeld vliegt weg met een stoomwolk uit haar mond.

De legende van Jacobus en Hermogenes

Opmerkelijk is dat de onderschriften bij de prenten niet gaan over heksen of over acrobaten en kunstenmakers. Ze verwijzen naar een legende uit de vijfde eeuw over een ontmoeting van Jacobus met een magiër, Hermogenes.

Deze legende – gebaseerd op het verhaal uit Handelingen over Petrus en de tovenaars Simon – vertelt, dat Jacobus na een mislukte missie in Spanje weer in Judea gaat prediken. Dat wekt de woede van magiër Hermogenes. Die stuurt zijn dienaar Filetus naar Jacobus om hem te vertellen dat de verhalen over Jezus niet kloppen. Jacobus weet Filetus te bekeren door citaten uit de Bijbel en door het verrichten van wonderen. Hermogenes slaat de bekeerde Filetus bij terugkomst in de boeien. Door een zakdoek, die Jacobus laat bezorgen, vallen zijn boeien af en gaat Filetus weer naar Jacobus. Daarop stuurt de woedende magiër kwade geesten en demonen naar de apostel en Filetus. Maar daar worden deze door een engel Gods met vurige ketenen vastgebonden. De angstige geesten smeken Jacobus om hen vrij te laten. Jacobus vraagt de engel hen te bevrijden en geeft de geesten opdracht om Hermogenes te halen. De demonen brengen de magiër bij Jacobus. Deze bespreekt met Hermogenes diens dwalingen en laat hem dan weer vrij. Bij thuiskomst besluit Hermogenes al zijn boeken te verbranden, maar Jacobus vraagt hem deze in zee te gooien. Hermogenes bekeert zich dan tot het christendom.

Demonen, heksen en kunstenmakers

De prenten zijn een spiegel van de vijftiende en zestiende eeuw. Theologen en inquisiteurs zijn overtuigd van een complot tussen

de duivel en zijn bondgenoten. Men gelooft in slechtweertoverij door heksen. Hiermee probeert men de Kleine IJstijd, de weersomslag rond 1550-1560, te verklaren, waarin het land geteisterd wordt door koud en nat weer, hagelbuien en onweer, misoogsten, honger, ziekte en dood. Deze verschijnselen zien we in de eerste prent terug. Ook heeft men – de gegoede burgerij – in die tijd niet veel op met kunstenmakers. Sommigen worden door hun gebruik van bezweringen in verband gebracht met duivelse praktijken. Ze zijn dus verdacht! Door deze te laten zien in de tweede prent worden ze op één lijn gezet met de demonen uit de eerste prent.

Waarom Jacobus als pelgrim?

Jacobus triomfeert in de strijd tegen de duivel en het kwaad. Legendes zoals die over Jacobus, die macht heeft over demonen, werden beschouwd als echt gebeurd. Men nam deze voetstoots aan als bewijsmateriaal voor de stelling dat mensen demonen kunnen oproepen en dus met hen contact hebben, dat heksen mensen lam of ziek kunnen toveren en schade berokkenen, enzovoort.

De keuze voor Jacobus en de legende over hem is dan ook goed te begrijpen. Doorgaans wordt Jacobus als pelgrim afgebeeld, of hij nu ketterij bestrijdt of in nood wordt aangehouden. Dit blijkt onder andere uit het gebed op een miniatuur uit 1525, waar Jacobus als pelgrim een storm stilt. De prenten passen in de tijd van de Spaanse overheersing van de Nederlanden. De uitgever van deze prenten in Antwerpen wil de machthebbers van toen, de overheid en de kerk, te vriend houden. Met het opvoeren van deze herkenbare Jacobus stralen de prenten een rechtgeaarde en katholieke visie op hekserij en toverij uit. Dat de naam van Hermogenes daarbij niet wordt genoemd en dat de magiër in deze prenten niet door Jacobus wordt vergeven en gered, doet er niet toe. De prenten gaan immers niet over hem, maar over het bestrijden van hekserij en ketterij. En dan zijn blijkbaar alle middelen geoorloofd. 🌀

Renilde Vervoort,
*Vrouwen op den
besem en dergelijck
ghespooch, Pieter
Bruegel en de traditie van
hekserijvoorstellingen
in de Nederlanden
tussen 1450 en 1700,*
Nijmegen, 2011.

DE HEKSEN VAN BRUEGEL

19.09 2015 | 31.01 2016

Voordelig naar tentoonstelling De heksen van Bruegel

Van 19 september 2015 tot en met 31 januari 2016 presenteert Museum Catharijneconvent in Utrecht *De heksen van Bruegel*. Eenmalig is een unieke collectie heksenvoorstellingen uit de roerige periode van heksenvervolgingen in de Nederlanden (1450-1700) te zien.

Leden van het Nederlands Genootschap van Sint Jacob kunnen extra voordelig naar deze tentoonstelling. Als u aan de kassa van het museum dit nummer van de *Jacobsstaf* of uw *credencial* laat zien dan krijgt u het tweede kaartje gratis. Ook geldig in combinatie met de Museumkaart, niet geldig in combinatie met andere kortingsacties.

(advertentie)

Cycle2Explore

- Long Distance Cycle Tours -

Santiago

- begeleide fietstocht naar Santiago de Compostela
- fietsen van camping naar camping
- slapen in een luxe tent met 2 vaste bedden
- vertrek op 6 mei 2016

Vessem

Informatie:

www.cycle2explore.nl

T: 0493 - 34 21 78

E: cycle2explore@kpnmail.nl

Hij wilde niet in de herberg slapen

Pelgrimeren met ... je opa

Tom Klijnen en zijn opa, Peter Theunissen, liepen samen de Camino Portugués. Ze vertrokken op 25 april, op Toms veertiende verjaardag. Tom schreef erover in de schoolkrant. Dit is een verkorte weergave van zijn verhaal.

We vlogen met Ryanair naar Porto in Portugal, dat was heel erg leuk. Bij het opstijgen werd je helemaal in je stoel gedrukt. De eerste nacht bleven we op het vliegveld op banken slapen.

De eerste dag liepen we langs de zee, door dorpen en kleine steden. Na 33 kilometer vroegen we bij een winkel of er ergens iets was om te slapen. Die mevrouw sprak geen woord Engels, maar we zijn er toch uitgekomen. Ze belde iemand die kamers verhuurde. Het was een hele mooie kamer en de mensen waren heel aardig. De mensen in Portugal zijn trouwens allemaal aardig en willen je graag helpen.

De tweede dag gingen we uiteraard weer lopen. Die nacht sliepen we in een *albergue* (goedkope overnachtingsplek waar je met veel mensen op een kamer slaapt). Speciaal voor mij, want ik wou dat graag een keer meemaken. Voor mijn opa is dat niet meer zo bijzonder, hij heeft op andere tochten vaak in albergues geslapen. De volgende ochtend werd ik uitgerust wakker, er had niemand gesnurkt (gelukkig).

Een keer waren we in een café om te ontbijten. We kregen een soort toast met jam. We kregen het niet op, zo veel was het. Toen kwam de eigenaresse een nieuw bord brengen. We probeerden haar duidelijk te maken dat we genoeg hadden. Zij bleef maar Portugees praten, terwijl ze wist dat we haar niet verstonden.

Buiten regende het heel hard. Gelukkig hadden we regenkleding bij ons en een soort regenhoes voor de rugzakken. We kwamen in de stromende regen in de stad Valença aan. Daarvoor hadden we eens een zware berg-etappe, maar voordat we het wisten waren we al boven. Toen zijn we al aan de volgende etappe voor de dag erna begonnen. Die dag hebben we 35 kilometer gelopen!

De volgende dag liepen we over een brug en daar was ... Spanje! Het land van onze eindbestemming Santiago de Compostela. Dat was nog wel een paar dagen lopen. We zaten daar in een hotel waar de wc en de douche op de gang waren. Deze werden dus door meerdere mensen gebruikt, maar dat maakte mij niet uit.

In Santiago zijn we naar de pelgrimsmis geweest. Er was een non die heel erg mooi kon zingen en er was een, ik weet niet wat het was, maar er zat heel veel wierook in, en dat was heel leuk om te zien. Ik heb geen geloof maar het was heel mooi die pelgrimsmis. We deden ook een rondleiding, waarbij we over het dak van de kathedraal liepen. Dat was erg mooi en leuk met een heel mooi uitzicht.

Toen gingen we met de bus terug naar Porto. Porto is een geweldige stad, ik heb daar ook veel gezien, zoals een mooi station, een supermooie brug en een mooie rivier. Ik heb ook nog een rondvaart gemaakt, dat was heel leuk. Toen was het de dag dat we terug naar Nederland vlogen. Ik was blij om mijn familie weer te zien. Het was een geweldig avontuur en een hele mooie reis! 🌈

Tom Klijnen in zijn element op de Camino Portugués.

Foto: Peter Theunissen

Vrolijk en licht op stap

Lat mie maar lopen

De Vlaamse zanger, kunstenaar en schrijver Willem Vermandere is met *Lat mie maar lopen* gezellig met me meegeweest op de Camino Portugués van Porto naar Santiago. Hij zingt over iemand die zijn studie, zijn werk en zijn huis achter zich gelaten heeft, zijn luxe vakantie heeft afbesteld en zijn goederen heeft weggegeven. Zijn fiets is weer opgeknapt, hij heeft zijn caravan weggedaan en leert weer lopen. 'Lat mie maar lopen langs de straete, ik en mijn lief, da'k zo geiren zie, en dansen doen we tot 's avonds laete, en dichte vrijen, ik en zie'. Heerlijke ritmische vrolijke melodie voor als je lekker in cadans aan het stappen bent.

Mijn eerste camino was direct na mijn arbeidzame leven, in het zeer vroege voorjaar van 2013. Ik begon met een moe en vol hoofd van 45 jaar werken. Alles was nieuw voor me. Er lag een meter sneeuw in Roncesvalles, veel herbergen waren nog dicht, weinig mensen onderweg. Toch ging het prima. Het was een mooie, ingetogen, indrukwekkende ervaring. Ik was vooral met mezelf bezig en ben me in die zeven weken lichamelijk topfit en geestelijk heerlijk leeg gaan voelen. Veel oude dingen doordacht, afgerond, verwerkt en gesloten. Grote schoonmaak, nieuw begin! Op die camino kwam vooral het liedje *Voor Marie-Louise* van dezelfde zanger steeds opduiken: 'Als 't gebeurt da' j' nie kunt slapen ...' Prachtig troostrijk lied op een wals, maar dat kun je zelf best 'omzetten' in een wandeltempo.

De Camino Portugués echter, een half jaar later, liep ik vanuit een heerlijke ontspanning. Het 'hoe' was nu bekend, de afstand veel korter, het was nazomer, de aarde was warm, er waren genoeg mensen onderweg en er ontstond een groepje leeftijdgenoten die dezelfde afstanden aflegden, waardoor we 's avonds elkaar troffen. Het was vrolijk, licht en ik heb dit keer heel veel gelachen.

Ook al hadden we vier aaneengesloten dagen met harde regens en hebben we meterslang kuitdiep door het water gewaad, zodra de poncho uit kon, de sokken omgeruild waren en het leed weer voor even geleden was, kwam vanzelf Willem Vermandere om de hoek. Ja, lat mie maar lopen langs de straten! 🌸

Welke muziek raakte u tijdens uw camino?

Uw eigen meegenomen muziek op de Mp3-speler, dat lied dat u op de radio hoorde in een Spaanse bar, het muziekstuk dat u hoorde in een kerk of het lied dat u iedere dag weer luidkeels zong ... Heeft u zo'n favoriet muziekstuk of lied dat u tijdens uw tocht raakte of inspireerde en dat naderhand de herinnering aan de camino levend hield? Schrijf ons dan in maximaal 500 woorden waarom juist dat lied of muziekstuk voor u zo sterk verbonden is geraakt aan de camino.

E-mail: redactie@santiago.nl.

Lat mie maar lopen

'k moest heel mijn jong leven studeren
en 'k wierd computerspecialist
'k kost het zodanig programmeren
totda'k van toeten noch blazen meer wist
bievoorbeeld hoeveel mocht ik eten
sta mijnen buik nog niet te bol
mijnen computer kost dat weten
de stand van mijnen cholesterol

Refrein:

lat mie maar lopen langs de straete
ik en mijn lief da'k zo geiren zie
en dansen doen we tot 's avonds laete
en dichte vrijen ik en zie

ik had een huis 't was een kasteeltje
met vast tapijt en sjiek behang
mijn moeder zei 't is een juweeltje
en 'k peisde 'k ik 't is mijn gevang
wil j' u electrisch installeren
zoek je nen diepvries of nen frigo
deur 't feit da'k ik mie nie moe scheren
krijg je mijn scheermachien cadeau

Refrein

mijn caravanne ga 'k verkopen
en mijne velo is hersteld
ik lere were te voete lopen
de côte d'azur is afbesteld
voor mijne verjaardag 'k mag nie stoefen
krijg ik en 't is heel binnenkort
een schoon paar nieuwe beste kloefen
'k ga nie meer mee op wintersport

Refrein

nu kweek ik zwijns en 'k kweeke schapen
en 'k steeke keuns in 't hondekot
'k zaai mijn pelouse vol met rapen
voor 't naaste winter in den hutsepot

Refrein

De dynamiek van het stappen

Pelgrimeren als vorm van hedendaagse spiritualiteit

De pelgrimage naar Santiago is populairder dan ooit, terwijl de kerken leeglopen. Wat heeft de pelgrimage naar Santiago dat religie niet meer lijkt te kunnen bieden? Dirk Aerts ontdekt dat de camino prima past in de hedendaagse, individuele spiritualiteit, maar dat traditionele religieuze rituelen en symbolen nog steeds een rol spelen.

Omroep RKK organiseerde zomer 2014 een verkiezing voor de 'meest spirituele plek in Nederland'. De oproep vond grote weerklank bij de luisteraars die alles samen veertig locaties nomineerden, waaruit in het najaar een winnaar werd gekozen.* Merkwaardige vaststelling: de 'heilige plaats' wint aan belang op een moment dat, althans in West-Europa, de geloofspraktijk daalt. De vernieuwde aandacht voor heilige plaatsen blijkt dus helemaal niet het gevolg te zijn van een toename of een terugkeer van de religie, maar eerder een teken voor de afname ervan. Tenminste wanneer we religie begrijpen als een geheel van tradities waarmee een gemeenschap haar geloof belijdt en doorgeeft. De belangstelling voor heilige plaatsen wijst er echter wel op dat we in het Westen onze aandacht voor zingeving helemaal niet verloren hebben. Er blijkt, meer dan ooit, belangstelling te bestaan voor spiritualiteit. In die zin lijken spiritualiteit en religie op dit moment wel een merkwaardige soort communicerende vaten te zijn: nu de populariteit van de religie daalt, stijgt die van de spiritualiteit.

Spiritualiteit op nieuwe wegen

Tegelijk blijkt hieruit dat ook het begrip 'spiritualiteit' een nieuwe inhoud gekregen heeft. Tot voor enkele tientallen jaren hingen religie en spiritualiteit immers nauw samen. Spiritualiteit werd gezien als de bijzondere wijze waarop een bepaalde groep binnen de Kerk zijn geloof beleefde. In die zin spraken men van de spiritualiteit van de franciscanen die dan verschilden van die van de jezuïeten, van de Moderne Devotie, enzovoort.

Het lijkt erop dat gedurende de laatste tientallen jaren de spiritualiteit zich losgemaakt heeft van de Kerk. In dit verband kan het nuttig zijn te verwijzen naar een onderzoek dat de twee Britse sociologen Paul Heelas en Linda Woodhead begin deze eeuw hebben verricht over de wijze waarop spiritualiteit en religie zich in onze huidige samenleving ten opzicht van elkaar verhouden. Ze namen hiervoor de situatie in Kendal onder de loep, een doorsnee Engels stadje, hoofdzakelijk blank, gelegen in het landelijke graafschap Cumbria. Ze interviewden de plaatselijke bevolking en brachten hun betrokkenheid in kaart, zowel in de geïnstitutionaliseerde kerkgemeenschappen als in allerlei groeperingen en therapieën die gericht zijn op de ontwikkeling van het persoonlijk welbevinden (mindfulness, healing, yoga, enzovoort). Zoals te verwachten viel, stelden ook zij vast dat de belangstelling voor de kerkgemeenschappen erop achteruit ging ten voordele van initiatieven waar de individuele spiri-

* Winnaar van de verkiezing 'meest spirituele plek van Nederland' werd het Clemenskerkje in Merkelbeek (Brunssum). Op de tweede plaats eindigde Onze Lieve Vrouwe ter Nood in Heiloo en derde werd het Openluchttheater in Hertme. Meer informatie: Kruispuntnradio.rkk.nl/spirituele_plek

tualiteit centraal staat. Volgens hen is er wel degelijk een verband tussen deze twee tendensen die ogenschijnlijk elkaar tegenspreken. In onze Westerse samenleving is er volgens hen namelijk al geruime tijd een *subjective turn* aan de gang, waarbij de nadruk niet langer ligt op de instellingen maar op de individuele persoon, zijn emoties en zijn waardeoordelen. Deze tendens is waarneembaar op veel terreinen: de opvoeding (het individuele kind staat centraal), het leerproces (de student staat centraal), het ondernemen (de klant staat centraal), *human resources* (de werknemer staat centraal) en de gezondheidszorg (de patiënt).

De geïnstitutionaliseerde religie heeft het met deze situatie bijzonder moeilijk. Haar invalshoek is namelijk totaal anders. Geloofspraktijk is namelijk geworteld in een traditie. Sacramenten, gebeden, zegeningen, enzovoort: ze worden doorgegeven van generatie op generatie. De hedendaagse mens ziet traditie echter vooral als een beknelling en een gemis aan creativiteit. Vandaag wordt meer waarde gehecht aan persoonlijke beleving en aan het vermogen om volledig autonoom over zichzelf te kunnen beschikken: zowel de eigen daden, de eigen ideeën en uiteraard ook het eigen lichaam. Praktijken als yoga, allerhande vormen van meditatie, wellness, enzovoort, voldoen perfect aan deze noden en zijn op die manier in vrij korte tijd uitgegroeid tot grote spelers op de markt van zingeving en spiritualiteit.

In en buiten de religie

Deze trend is ook waarneembaar in het hedendaagse pelgrimeren. De meeste pelgrims beschouwen hun tocht in de eerste plaats als een spiritueel avontuur en zijn daarbij vooral bezig met zichzelf. Ze beschouwen hun tocht als een gelegenheid om zichzelf te verrijken, te verdiepen, enzovoort. Vandaar ook het belang van de weg zelf en de vaststelling dat Compostela, als plaats van aankomst, zijn waarde verliest. Terwijl in de tijd van de traditionele pelgrimage (ik bedoel dan voor de herontdekking van de camino) juist het omgekeerde het geval was en Compostela als eindpunt de heilige plaats bij uitstek was. Intussen zijn langs de camino heel wat nieuwe heilige plaatsen opgedoken, denken we maar aan Cruz de Ferro, het mythische kruis op de grens tussen León en Galicië, en Finisterre, dat tachtig kilometer verder ligt dan Compostela en waar de weg uitloopt op de Atlantische Oceaan. Op die plekken ontwikkelen zich ook nieuwe rituelen die in de traditionele pelgrimage niet bestonden. Men gooit een steen aan de voet van Cruz de Ferro of men verbrandt zijn pelgrimskleren in Finisterre. Dat wil echter niet zeggen dat langs de camino vandaag de religie volledig verdwenen is. De situatie is complex. Er zijn uiteraard nog heel wat Santiagogangers die hun tocht opvatten als een echte bedevaart en bij een grote groep gaan spirituele motieven vaak hand in hand met meer traditionele. Ze gaan bijvoorbeeld op tocht uit dankbaarheid voor

'Zich haasten hoeft evenmin, want er is niets anders om de dag mee te vullen.'

Foto: Maarten Hoek, Greatphotos.
eu/camino (wachtwoord:
buencamino)

Heilige plaatsen langs de camino: Cruz de Ferro, het mythische kruis op de grens tussen León en Galicië.

Foto: Maarten Hoek, Greatphotos.
eu/camino (wachtwoord:
buencamino)

een genezing of ze hebben beloofd om in Compostela voor iemand een kaars aan te steken. Anderzijds is het ook zo dat de hedendaagse spiritualiteit, ook wanneer ze zich bewust buiten de Kerk opstelt, heel vaak gebruik maakt van rituelen en symbolen uit de religie. In feite geldt dit al voor het pelgrimeren op zich. Maar daarnaast worden ook vele gebruiken die aan het religieuze pelgrimeren verbonden waren, gretig overgenomen en in een nieuw kader ingepast. Denken we bijvoorbeeld aan de zegening van de pelgrim of de *compostela*, het pelgrimscertificaat dat aan het eind van de tocht wordt uitgereikt. Op die manier heeft het huidige pelgrimeren twee gezichten: het bevindt zich in de religie maar het staat tegelijk ook erbuiten.

De kracht van de weg

Deze analyse kan misschien onttnuchterend klinken. Misschien wordt hiermee nog onvoldoende recht gedaan aan de dynamiek die onmiskenbaar in deze oude pelgrims-wegen verborgen zit. De weg doet namelijk ook iets met de pelgrim. Er gebeurt onderweg iets met hem. Net zoals er in abdijen een bepaalde sfeer heerst die leidt tot verstillen en rust, zo hangt er ook rond de Jakobswe-gen een sfeer die de pelgrim in een andere toestand brengt. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in de bekende uitspraak: Je vertrekt als toerist, maar je komt aan als pelgrim.

Wat gebeurt er dan onderweg? De socioloog Turner, die in de jaren zeventig van de vorige eeuw onderzoek heeft gedaan naar de histo-

rische pelgrimstochten, merkte op dat pelgrims een heel bijzondere groep vormen. In de praktijk betekende dit dat de pelgrim bij zijn vertrek niet alleen afscheid nam van zijn familie maar zich ook voor een tijd terugtrok uit de samenleving en gedurende zijn tocht (heen en terug!) zich tijdelijk aansloot bij een gemeenschap waarin eigen regels golden. Hij lanceerde in dit verband het begrip 'liminaal'. In feite is dit concept ook toepasbaar op de hedendaagse pelgrim. De meeste pelgrims zijn langer van huis weg dan voor een gewone vakantie. Ze slaan hun agenda dicht, gordten zich een rugzak om en stappen bewust uit de dagelijkse tredmolen. Onderweg, in de *refugios* waar ze overnachten, ontstaan gezelschappen samengesteld uit mensen van de meest diverse afkomst en achtergrond. Nu eens vallen sommigen uit, omdat ze een trager ritme stappen, dan weer sluiten anderen zich aan en zo gaat het verder tot het einddoel bereikt is. Onderweg vallen de barrières weg. Iedereen zit immers in hetzelfde schuitje en er is geen enkele reden om zich anders voor te doen dan men is.

Deze ervaring laat op de pelgrim meestal een diepe indruk na. Men voelt zich terecht-komen in een omgeving waarvan men het bestaan niet vermoedde. Naarmate de dagen vorderen daalt een diepe rust neer over de Santiagoganger. Na wat aarzeling in het begin, verlopen zijn dagen volgens hetzelfde schema: opstaan, rugzak nemen, een twintigtal kilometer stappen en een slaappleats zoeken. Ver vooruit kijken hoeft niet, tot de

volgende dag is voldoende. Zich haasten hoeft evenmin, want er is niets anders om de dag mee te vullen. Die rust is merkwaardig. Hij is ongetwijfeld het gevolg van het feit dat men iets uit handen geeft en in dit proces speelt de weg zelf een grote rol. Hoe slaag je erin om elke dag een behoorlijke afstand te voet af te leggen? In het begin is dit zwaar, maar geleidelijk ontstaat een gewening, een evenwicht. De pelgrim zegt dan van zichzelf dat hij het goede ritme gevonden heeft. Het gaat bij het stappen in wezen om hetzelfde als bij het musiceren: zolang men niet het juiste ritme heeft, klinken de noten niet en is het lastig om spelen. Maar eens men in het ritme is, lijkt alles wel als vanzelf te gaan. In het ritme zit zowel iets actiefs als iets passiefs. Iedereen moet zelf op zoek gaan naar het goede ritme, maar eenmaal men het gevonden heeft laat men zich erop dragen, zoals een surfer op de golven van de zee.

Een andere merkwaardige ervaring is de verschuiving in het tijdsbesef. Het belang van de tijd is in het dagelijkse leven moeilijk te overschatten. We gaan ervan uit dat we ons tijdsgebruik moeten beheersen omdat het anders niet mogelijk is om met anderen samen te leven. Maar tegelijk voelen we dat de tijd ons in zijn macht heeft en ons verhindert om aandacht te besteden aan zaken die er echt toe doen. Zodra men onderweg is naar Santiago slaat dit gevoel volledig om. Onderweg hoeft niets meer, onderweg is de agenda leeg. De tijd verandert van aanzien: het is niet meer de scherperechter die ons dicteert wanneer we aan iets moeten beginnen en wanneer we ermee moet stoppen, ook al waren we nu juist zo goed bezig. Er verandert ook iets in onze geest: de scheiding tussen gisteren en morgen, tussen verleden en toekomst begint te vervagen. Voor de pelgrim geldt alleen het nu. Het enige dat voor hem telt is de etappe af te werken en hoe dat gebeurt, is heel eenvoudig: door de ene stap na de andere te zetten. Deze ervaring beantwoordt perfect aan wat de Franse filosoof Bergson al stelde, namelijk dat er naast de fysische tijd, de tijd van de klok, in de mens ook een veel fundamenteeler tijdsbesef bestaat dat zich alleen intuïtief laat kennen, namelijk dit van de duur, of zoals hij het noemde: *l'intuition de la durée*.

Hoe verder?

Deze beschouwingen kunnen ons helpen om een duidelijker zicht te krijgen op wat er vandaag op het Jakobspad gebeurt. Een andere vraag is tot waar ons deze ontwikkelingen zullen brengen. Ik heb er al op gewezen dat het huidige succes van de spiritualiteit die zich losgemaakt heeft van de religie en die tegelijk nog blijft benutten, tamelijk uniek is. Wel is het zo dat er al eerder perioden waren waarin spiritualiteit zonder religie kon gedijen. Dat was het geval in de klassieke oudheid (waar de goden weinig meer waren dan personages in verhalen) en in de tijd van de Franse Revolutie waar de rede de plaats innam van God. Maken wij nu hetzelfde mee? Zolang in onze maatschappij de mens zelf centraal staat, die, autonoom en bevrijd van alles wat hem bindt, over zichzelf beslist, heeft elke spirituele activiteit die op deze principes is gestoeld in ieder geval de wind in de zeilen. Zo bekeken, wekt het weinig verwondering dat er voorlopig nog geen grens is aan het succes van de pelgrimswegen naar Santiago. 🌸

(advertentie)

Topo-Aktief
WANDEL- & PELGRIMSREIZEN

Wilt u pelgrimsroutes op een comfortabele manier wandelen?
Alleen of met uw eigen gezelschap?
In een hotelkamer voor uzelf en eventueel met vervoer van bagage?

Bel 06 233 791 31 of kom langs op de Lange Hezelstraat 32 in Nijmegen.
www.topo-aktief.nl

Dit artikel is een bewerking van de lezing *De lokroep van de Jakobsweg* die Dirk Aerts op 11 maart 2015 op uitnodiging van de werkgroep Geschiedenis en Cultuur hield in Utrecht. Dirk Aerts is erevoorzitter van het Vlaams Compostela Genootschap en hoofdredacteur van *De pelgrim*.

De camino als avontuur

Gewoon gaan! van Stenny en Theo Hijkoop

Met het verslag van hun voetreis van Figeac in Frankrijk naar Santiago de Compostela willen Stenny en Theo Hijkoop een zo compleet mogelijk beeld schetsen van hun ervaringen. Het moet een inspiratiebron en stimulans zijn voor anderen om 'gewoon te gaan'. Stenny en Theo liepen de 1264 kilometer van 13 augustus tot en met 8 oktober 2012 in 56 dagen, over de GR65 en de Camino Francés. Ze bereiden zich zorgvuldig voor op deze reis, maken trainingstochten met volle bekpakking en leven zo echt naar de dag van vertrek toe.

In korte hoofdstukjes beschrijven ze de loop van hun tocht: waar gewandeld, wanneer gerust en gegeten (en wat), alsmede de ontmoetingen, de temperatuur, hoe ver en hoe lang en waar ze de nacht doorbrengen. Om vervolgens af te sluiten met citaten en observaties van onderweg in staccatovorm, inhoudelijk vaak een herhaling van wat in het dagboek zelf geschreven is.

De bedoeling van de schrijvers lijkt om voor familie en vrienden die hen hebben gevolgd (en wellicht vooral voor henzelf) alles zo persoonlijk, nauwkeurig en gedetailleerd mogelijk te beschrijven. Voor anderen, die de tocht nog gaan maken, kan het boek dienen als introductie. Met *Gewoon gaan!* weet je wat je te wachten staat, wat er kan gebeuren onderweg en wie je tegenkomt.

Naast de mooie kanten van de camino – de vele ontmoetingen met pelgrims uit zoveel landen, het 'weg' zijn, de stilte en de ont-

roering – beschrijft het echtpaar ook de keerzijde: de drukte, het voordringen, het schreeuwerige groepsgedrag, het te vroeg vertrekken om zeker te zijn van een plaats in de herberg, en de Spaanse camino-economie. Dat is ook een kant van de tocht, zo stellen ze, waarmee je als pelgrim rekening moet houden.

Ieder pelgrimeert om een bepaalde reden. Voor de Hijkoops is dat 'een tocht naar onszelf en naar elkaar' maken. Hierop volgt meteen: 'Voor ons is het gaan naar Santiago niet zo maar iets'. Maar of genoemd doel aan het eind ook is bereikt blijft een vraag. Er wordt in ieder geval niet meer over gesproken. Wel dat de hele onderneming een 'avontuur' is geweest.

Enkele momenten waarop sprake is van een diepere zin passeren nog wel de revue: op weg naar Sauvelade voelen ze zich 'één met de omgeving'. Ook de zin die een van hen krijgt aangereikt, zet je aan het denken: 'De groene, rustige en grazige weiden die je onderweg zal zien wanneer je wilt kijken!' En wat te denken van deze uitspraak, opgetekend als bij het stempelen het echte paspoort tevoorschijn komt: 'Berg die maar goed op, die heb je niet nodig; je *credencial* is een paspoort voor heel de weg en heel je leven.'

Als deze en andere teksten wat uitgewerkt waren, had het boek aan inhoud en kwaliteit gewonnen. Nu blijft *Gewoon gaan!* een (soms te) persoonlijk verslag als van zovelen; van een avontuur, dat wel, maar zo zal dat voor ieder (anders) zijn. 🍷

Stenny en Theo Hijkoop,
Gewoon gaan!

216 p. Uitgave in eigen
beheer.

Bestellen via tjhijkoop@ziggo.nl of tel.nr.

06-10836521.

Gezellige drukte

Het is deze dagen weer lekker druk. Gezellig druk. Ik zeg dat er expres bij want drukte is niet altijd leuk. Je moet ervan houden of beter: ertegen kunnen. Want eerlijk gezegd kan het wel een beetje veel zijn, al die mensen die in rondjes rond de kathedraal lopen. Denk je er net aan gewend te zijn, wordt het record bezoekersaantallen weer gebroken.

Ik zie kleurige groepen toeristen onder paraplu's tegen de zon achter hun gids aanlopen en stralende pelgrims met een immer presente glimlach op hun gezicht door de oude zone wandelen. De mensen die ik minder zie zijn de *Compostelanos* zelf. Als je met deze drukte opgroeit, wil je wel eens wat rust; meestal ontsnappen zij hun stad als de feesten van *El Apóstol* er weer aankomen.

De patroonheilige van de stad, onze geliefde Santiago, is 'jarig' op 25 juli en dit wordt elk jaar weer groots gevierd. Allerlei concerten en voorstellingen worden aangeboden en het is inderdaad een - sorry, maar ik kan de uitdrukking even niet vermijden - drukte van belang. Ik besloot de maandelijkse statistieken er even bij te pakken om een idee te krijgen van jullie afkomst, leeftijd en motieven om op bedevaart te gaan.

Ik stort mij op de cijfers die het Oficina del Peregrino maandelijks online zet. Ik lees dat er bijna 36.000 pelgrims in de maand juni 2015 zijn aangekomen: ruim 2.000 meer dan in het laatste *Año Santo* oftewel het laatste heilige jaar (dat is als de verjaardag van Santiago op een zondag valt), en dat is alweer vijf jaar geleden... Overigens zijn er plannen om volgend jaar ook tot heilig jaar uit te roepen. Officieel is het volgende *Año Santo Jacobeo* (Galicisch: *Xacobeo*) het jaar 2021.

Maar ja, dat zou dan nog zes jaar wachten zijn op de enorme inkomsten die zo'n *Xacobeo* genereert. In een krantenartikel breien de politici er een mooi verhaal van, maar het komt neer op geld. Mijns inziens niet waar het

in een *Xacobeo* om moet gaan. Verontwaardigd leg ik het artikel weg en ik voel mij gesterkt door de statistieken: ruim 55% van de pelgrims besluit tot bedevaart uit 'religieus-culturele' motieven en bijna 37% zelfs uit puur religieuze motieven. Maar andere statistieken laten weer zien dat er in heilige jaren het meeste geld in de kassa terechtkomt.

In juni kwamen er naast de overgrote meerderheid van wandelaars (meer dan 87%) en fietsers (12,33%) ook 159 pelgrims te paard en 6 pelgrims in een rolstoel aan.

Maar hoeveel lopen eigenlijk nog door naar het zeer bijzondere en onvergetelijke Finisterra? Het einde van de wereld volgens de Romeinen en de Kelten, en officieel de laatste etappe van de bedevaart naar Santiago. Archeologen zijn ervan overtuigd dat er nog ontelbare historische rijkdommen rond deze rotsen verborgen liggen.

Het getal dat ik zocht was 173: 173 pelgrims die doorlopen tot dit einde van de wereld. Nog geen half procent van het totaal. Jullie weten niet wat jullie missen. Let wel op om een bepaald fenomeen daar te ontwijken. De drukte. ☂

In 2013 publiceerde Marielle Saegaert het boek *Waar de regen kunst is over leven in Santiago de Compostela*. Verkrijgbaar via de webwinkel op Santiago.nl.

Mysterieuze kerken uit roerige tijden

Pre-romaanse bouwkunst langs Spaanse camino's

Wie over de Spaanse camino's loopt, kan oog in oog komen te staan met vroegmiddeleeuwse kerkjes van vóór het jaar 1000, van vóór de romaanse bouwstijl. Met hun mysterieuze sfeer spreken ze zeer tot de verbeelding. Herman Holtmaat duikt in de geschiedenis van Visigoten, Asturië, de Moren en de Reconquista, en beschrijft enkele fraaie voorbeelden van Visigotische en Asturische bouwkunst langs de diverse pelgrimswegen.

Ten tijde van de grote volksverhuizingen, in de vierde eeuw, kreeg het Iberische schiereiland – van Spanje was nog geen sprake – te

maken met invallen van Germaanse stammen. Een van die stammen waren de Visigoten. Ze waren na een nederlaag tegen de Franken verder naar het zuiden getrokken en hadden zich vervolgens gevestigd op de Spaanse hoogvlakte. Hun komst bracht een herschikking teweeg van de lokale machtsverhoudingen en leidde tot de vestiging van het Visigotisch koninkrijk met Toledo als hoofdstad. De Visigoten hielden er eigen kunsttradities op na. Ze waren bijvoorbeeld meesters in de edelsmeedkunst. Grote bouwmeesters waren ze evenwel niet. Hun architectuur bouwde voort op de lokale Romeins-Iberische tradities. Enkele bewaard gebleven kerkjes getuigen daarvan.

De Moren

Een andere belangrijke gebeurtenis in de Spaanse geschiedenis was de inval in 711 van Moorse troepen onder leiding van Tarik ibn Ziyad. De straat van Gibraltar (Geberak Tarik - Berg van Tarik) herinnert nog aan zijn naam. In luttele jaren veroverde hij bijna het gehele schiereiland. Pas in het uiterste noorden, in de Picos de Europa, wist de Asturische krijgshere Pelayo de Moorse invasie in de slag bij Covadonga (722) te smoren. Sommige Spaanse geschiedschrijvers laten daar de herovering van hun land, de Reconquista, beginnen.

Het woord 'Moren' komt uit het Spaans. Spaans-christelijke bronnen noemen alle

In de serie *Langs Spaanse Wegen* presenteren diverse auteurs boeiende en belangrijke onderwerpen uit de Spaanse geschiedenis en cultuur.

Verspreidingsgebied van de Visigoten (oranje), omstreeks 500.
Kaart: Javierfv1212

Tarik ibn Ziyad.

Illustratie: Theodor Hosemann

moslims in of buiten Spanje *los moros*. Franse teksten spreken van Saracenen. Feitelijk ging het om geïslamiseerde Berberstammen onder leiding van Arabische heersers.

In latere eeuwen volgden nog nieuwe invallen. Met uitzondering van het uiterste noorden, hebben grote delen van het Iberisch schiereiland eeuwenlang onder Moorse invloed gestaan. In Zuidoost-Spanje, in het gebied rondom Granada, heeft dat maar liefst een kleine acht eeuwen geduurd.

Economische en culturele rijkdom

De eerste drie eeuwen van het Moorse rijk, met Córdoba als hoofdstad, kenden grote economische en culturele bloei. De Moren waren niet op bekeringen uit geweest, maar op overheersing, handel en nijverheid. Ze lieten de bestaande bestuurlijke infrastructuur veelal in stand. In beginsel was er sprake van godsdienstvrijheid: de Koran vraagt immers van de moslim respect te hebben voor de twee andere openbaringsgodsdiensten, het joden- en christendom. Christenen en joden raakten gearabiseerd, maar behielden wel een herkenbare identiteit. Bij periodes voelden ze zich bedreigd en soms waren er opstanden. Sommigen christenen vluchtten naar het christelijke noorden en bekleedden daar invloedrijke posities.

Vanaf begin elfde eeuw viel het Moorse rijk uiteen in vele kleine stadstaatjes. Een ervan was Toledo, de oude hoofdstad van de Visi-

goten. In 1086 kwam de stad in christelijke handen. De christenen zagen het als een belangrijk trofee. Het gaf de Reconquista, het idee van de herovering van het oorspronkelijk Visigotisch land op de Moren, elan.

De Reconquista

Na de inval van de Moren had zich in het uiterste noorden van het Iberisch schiereiland, ten noorden van de Picos de Europa, het koninkrijk Asturië ontwikkeld. Het zag zich als de erfgenaam van het vroegmiddeleeuwse Visigotische koninkrijk. En het profileerde zich gaandeweg als de christelijke tegenhanger van het islamitische zuiden. Het wist Galicië in te lijven en het gebied rondom León op de Moren te veroveren. Na verloop van tijd ontwikkelden zich nog andere christelijke koninkrijkes met namen die nu nog bestaan: Navarra en Aragón, later ook Castilië. Al die christelijke koninkrijkes bevochten elkaar en bij tijd en wijle bevochten ze samen de Moren.

Anders dan wordt gedacht, kenmerkte de Reconquista zich niet door voortdurende strijd. Er was ook sprake van vreedzame periodes en van handel en culturele beïnvloeding. Koning Fernando I onderhield bijvoorbeeld goede contacten met de Moorse machthebbers en wist gedaan te krijgen dat de relieken van de heilige Isidorus, de bisschop van Sevilla die begin zevende eeuw was gestorven, mochten worden overgebracht naar León, waar ze werden bijgezet in de Colegiata San Isidoro.

Christenen in het noorden waren onder de indruk van de hoogstaande Moorse kunst en cultuur. Tegelijkertijd ontwikkelden ze een eigen identiteit, mede onder invloed van uit het zuiden gevluchte christenen, mozaraben genoemd. Deze mozaraben spraken Arabisch, de *lingua franca* van die tijd, kregen belangrijke posities aan het hof en stichtten kloosters. Zij zetten zich af tegen de Moren

Enkele termen

- Mozaraben: christenen onder moslimheerschappij
- Mudéjares: moslims die 'mochten blijven' onder christenheerschappij
- Conquista: inval van de Moren in 711
- Reconquista: herovering van het Iberische schiereiland op de Moren

Visigotische bouwstijl:
*Santa Lucía del
Trampal.*

Foto: Ad Gruijters

in het zuiden en versterkten zo de Reconquista-gedachte. Aanvankelijk was die vooral ideologisch-religieus getint. Ten tijde van het uiteenvallen van het grote Moorse rijk in de elfde eeuw kreeg ze een meer politiek-strategisch karakter. Na de verovering van Toledo volgden fasegewijs veroveringen van andere gebieden. Halverwege de dertiende eeuw was een groot deel van het zuiden in christelijke handen, met uitzondering van de regio rondom Granada dat twee en een halve eeuw later, in 1492, door de katholieke koningen Isabela en Ferdinand werd heroverd.* Wanneer een gebied eenmaal heroverd was, was het met de politieke rol van de Moren gedaan. Hun invloed op kunst en cultuur, vooral op de bouwkunst, bleef echter nog

lang merkbaar. Bij vele bouwwerken die de christenen na hun verovering ondernamen – kerken, kloosters, paleizen en verdedigingswerken – werden de Moren als werkvolk ingezet. Hun stijl en signatuur is in die bouwwerken nog terug te vinden: men spreekt van de mudejarstijl. De nieuwe christelijke machthebbers vonden het prachtig.

Visigotische bouwstijl langs de camino

Wat is er van de pre-romaanse bouwkunst nog te zien langs de camino's? Hieronder bespreek ik enkele schaarse voorbeelden, soms langs de camino, soms een eindje ervanaf, maar altijd een bezoek meer dan waard. Ze dateren uit de Visigotische tijd, de zesde en zevende eeuw, of dragen de kenmerken van de Asturische bouwstijl uit de achtste en negende eeuw.

Een prachtig voorbeeld van de Visigotische bouwstijl is **Santa Lucía del Trampal** in Alcuéscar, op 4 kilometer van de Ruta de la Plata, halverwege Mérida en Cáceres. Het

* Het jaar 1492 is ook het jaar waarin Columbus Amerika ontdekte. Er zijn historici die beweren dat de Spanjaarden het idee van de Reconquista met dezelfde ijver en inzet in de nieuwe wereld hebben voortgezet.

*Kapiteel met
voorstelling van
Abraham en Isaac in de
San Pedro de la Nave.*

Foto: Ad Gruijters

kerkje, waarschijnlijk gebouwd in de tweede helft van de zevende eeuw, heeft een basilicaal grondplan**, begrensd door een dwarsbeuk met drie apsissen, elk met rechte koorsluiting en een venster met een halfronde boog. Het gewelf van de dwarsbeuk met een drietal verhoogde plafonds (*cimborrios*), wordt gedragen door hoefijzerbogen. Tussen schip en dwarsbeuk is de doorgang enigszins versmald. Het accentueert de scheiding tus-

** Basilica: een driebeukig gebouw; het middenschip is hoger dan de zijbeuken en wordt door zuilen van de zijbeuken gescheiden; aan de korte kant een halfronde uitbouw, de apsis. Toen in de vierde eeuw het christendom werd toegestaan door keizer Constantijn, werd de basilica gebruikt als bouwvorm voor de eerste christelijke kerken. De plattegrond van de basilica werd in latere eeuwen gaandeweg uitgebreid met een dwarsbeuk, zodat een kruisvorm ontstond.

sen de gelovigen in het schip en de priester in de altaarruimte. Een mogelijke interpretatie is dat zo de geheimzinnigheid van de priestertelijke rituelen werd benadrukt.

Een ander voorbeeld is **San Pedro de la Nave**, ook langs de Ruta de la Plata, 25 kilometer ten noordwesten van de stad Zamora. Evenals de Santa Lucía is de San Pedro bescheiden van formaat. De muren bestaan uit grote blokken natuursteen. Ze zijn zonder gebruik van specie gestapeld. Er zijn voornamelijk slechts smalle vensteropeningen uitgespaard. Het grondplan van de kerk heeft eveneens een basilicale opzet, nu echter met één apsis. Het kerkje heeft een rijke bouwsculptuur. Basen, kapitelen en dekplaten zijn getooid met halfhoge reliëfs van geometrische, florale en figurale motieven, zoals plantenranken in cirkels aaneengeregend met daarin vogels en druiventrossen. Horizontale decoratieve friezen die het architectonische ritme van de ruimte onderstrepen, tonen variaties op hetzelfde repertoire, uitgebreid met onder meer wervel- en ster motieven. Meest in het oog springend zijn de twee kapitelen aan weerszijden van de westelijke kruisingsboog: hier zien we, in een expressieve 'naïeve' stijl, voorstellingen van Daniël in de leeuwenkuil en het offer van Isaac.

Vermeldenswaard is voorts Santa Maria de Melque in de provincie Toledo, langs de

*Visigotische bouwstijl:
San Pedro de la Nave.*

Foto: Elcorreoderaul

*Asturische bouwstijl:
San Julián de los Prados.*

Foto: Jose Luis Filipo Cabana

camino van Valencia naar Astorga. Op 43 kilometer naar het zuiden vanaf de Camino Francés ter hoogte van Frómista, ligt een ander mooi Visigotisch kerkje, San Juan de Baños.

[Asturische bouwkunst bij Oviedo](#)

Asturische bouwkunst is vooral bewaard gebleven in de regio Oviedo: San Miguel de Lillo en San Julián de los Prados. Beide liggen net buiten het centrum van de stad Oviedo; San Miguel de Lillo ligt langs de Camino Primitivo.

San Julián de los Prados, ook wel de Santullano genoemd, ligt op 20 minuten wandelafstand van het centrum van Oviedo. Het is een vroeg voorbeeld van de Asturische bouwkunst. Het werd gebouwd in 812-813, in dezelfde periode waarin ook Jacobus' graf zou zijn gevonden. Het bijzondere van deze kerk is haar rechthoekig grondplan. De opbouw is basilicaal: een verhoogd schip met verlaagde zijbeuken, en een brede dwarsbeuk met drie apsiden, elk met rechte koor-sluitingen. Schip en dwarsbeuk worden van elkaar gescheiden door een brede, halfronde dwarsboog. Andere bogen, steunend op vierkante pilaren, compartimenteren het interi-

eur verder. Het geeft de kerk een harmonieus aanzien, mede door de vele, deels oorspronkelijke muurschilderingen.

Van de **San Miguel de Lillo**, daterend uit de negende eeuw, rest nog slechts de west-ingang plus een travee (de latere uitbouw, inclusief de apsis, dateert uit de veertiende eeuw). Deze koninklijke kapel maakte mogelijk deel uit van een groter complex, waartoe ook de nabijgelegen Santa Maria del Naranco behoorde, oorspronkelijk een koninklijk buitenverblijf en later in gebruik genomen als kerk.

De San Miguel is klein en rechthoekig van vorm met twee zijbeuken en een *portico* met twee verdiepingen. Aan de buitenzijde vallen de slanke steunberen op, elementen die later ook in de romaanse bouwkunst terugkomen. De decoratie is bijzonder: langs de bogen vlechtmotieven en palmetten die ook in de Visigotische tijd werden toegepast. De vensters bestaan telkens uit een drietal kleine bogen voorzien van cannelures, met daarboven een rozet. Het geheel is omlijst met een koordmotief. De voeten van de pilaren hebben reliëfs; sommige lijken te verwijzen naar de symbolen van de vier evangelisten, omlijst met vlechtwerk. Op de deurposten links en rechts van

de ingang is een bijzonder reliëf te zien dat volgens verschillende auteurs verwijst naar Byzantijnse ivoren consulaire diptieken. Het reliëf is omlijst met fijn vlechtwerk van kleine laurierblaadjes. Opvallend is verder dat de muurschilderingen, voor het eerst in deze periode, menselijke figuren laten zien.

Vermeldenswaard is ook San Salvador de Valdedios. Het klooster van Valdedios ligt anderhalve wandelapen vóór Oviedo als je vanaf de Camino del Norte bij de splitsing Gijón-Oviedo voor de route naar Oviedo kiest. Pelgrims kunnen er overnachten en het klooster en het San Salvador-kerkje tijdens een rondleiding bezoeken.

Ook in andere bouwwerken langs en nabij de camino's zijn Visigotische en/of Asturische bouwelementen te herkennen. Men kan echter niet spreken van een vastomlijnde bouwstijl. Veelal is sprake van verbouwingen en latere aanpassingen, zoals in de San Millán de Cogolla, ten zuiden van Santo Domingo de la Calzada. In de zesde eeuw leefde hier de kluizenaar San Millán. Na diens dood werd zijn klooster een pelgrimsoord – een voorbeeld hoe pelgrimeren op het Iberisch schiereiland ook vóór de vondst van Jacobus' graf al een bekend fenomeen was. In het ge-

restaureerde kerkje zijn naast Visigotische ook interessante Moorse invloeden aanwijsbaar. Over die Moorse invloeden gaan we het hebben in een volgende *Jacobsstaf*. 🌿

Met dank aan Tineke Blom voor haar (tekst)suggesties en haar kritisch commentaar.

*Asturische bouwstijl:
San Miguel de Lillo.*

Foto: Rubén Ojeda

(advertentie)

Plannen voor een pelgrimstocht?

Jammer als u de taal niet spreekt!

Spaans voor Santiagogangers en hospitaleros in Utrecht
Interesse? Bel Corrie Stalenhoef, 030-2944992

Sylvie als vrouw alleen

Dat is echt weer iets van die mannekes van uw boekske om met zo'n idee te komen. 'Sylvie gaat gij er nu eens op uit om ons na afloop te vertellen hoe het is als vrouw alleen te pelgrimeren.'

En om dat nu aan mij te vragen. Als ik wist hoe het is om alleen door het leven te gaan had ik geen drie huwelijken versleten, maar dat terzijde.

En naar Spanje krijgt ge mij al helemaal niet. *Dos cervezas por favor*, elke Spanjaard heeft een snor. Meer ken ik daar niet van en hoef ik ook niet te kennen.

Enfin, na lang gepalaver mocht ik een weekske van Limoges naar Périgueux stappen. In ieder geval kan ik ze daar verstaan. Maar veel solo lopen?

D'n eerste dag zat ik al gelijk met een jonge landgenoot opgescheept, David, die in mij een soort moederfiguur zag. Nu had die jongen inderdaad wel wat coaching nodig, zoals u dat in Holland uitdrukt. Maar na d'n tweede dag zegt die gast al tegen me: 'Sylvie, ik ga nu alleen verder want als ik met u stap, gebeurt er niks in mijn kop.'

De dag daarna liep Franse Sylvie met me mee. 'Leuk,' zei ik nog, 'ik noem ook Sylvie.' Maar deze Sylvie liep de ganse dag te zagen. Of ze had blaren op haar voeten, tendinitis aan haar hiel, gewoon misselijk vanwege een salade en verder had ze altijd hoofdpijn. Dat laatste vanwege de 'context thuis' zoals ze dat deftig noemde. In gewoon Vlaams: ze wilde van haar vent af. 'Gewoon buiten zetten,' zei ik nog, maar volgens haar was dat nog niet zo gemakkelijk. Tiens, ik begrijp niet wat daar zo moeilijk aan is. De volgende die zich aan me vastklampte was Odette. Ik was haar naam al een paar keer in de gouden boeken in de herbergen tegengekomen. Behalve de gastvrouw bedankte ze ook elke keer Jezus voor zijn oneindige liefde. Ja, dat is ieder zijn goed recht, maar kuist Jezus soms die herbergen? Wat zijn die *gîtes* smerig zeg, overal dikke lagen stof. Die Fransen hebben de plumeau niet uitgevonden.

Dan was er nog een Fransoos die de ganse dag spreken van filosofen op Facebook zette en een Hollandse die geen keuzes kon maken. Ik vroeg haar: 'Als ik naar boulanger ga, haalt u dan wat om erop te doen?' Enfin, komt ze met twee stukken kaas van de supermarché terug.

En tot slot, het kon niet uitblijven, was er d'n Jos uit Aalst die voorstelde een hotelkamer met me te delen vanwege de kosten. Dat hij ook wel het bed met me wilde delen was evident. 'Jos,' zeg ik, 'ge kunt beter alleen verder stappen, want als ge met mij stapt, gebeurt er te veel in uwen kop en niet alleen in uwen kop.'

Dus mannekes van d'n Jacobsstaf. Merci voor de plezante voyage, maar hoe het is als madame solo te pelgrimeren kunt ge beter aan iemand anders vragen.

Merci à tous et amitiés,
uw Sylvie 🍷

Sylvie, uitbaatster van een pelgrimsauberge onder de rook van Antwerpen, schrijft elke Jacobsstaf een column over haar belevenissen.

Als ik met u stap,
gebeurt er niks
in mijn kop

Na al zijn tochten duizelt het onze puzzelmaker: hij gooit allerlei routeplaatsen door elkaar. Help hem door de plaatsen uit de lijst op te sporen in het diagram en streep ze weg. De namen kunnen horizontaal, verticaal, diagonaal en achterstevoren staan. De overblijvende letters vormen de oplossing. Zend de oplossing uiterlijk 1 november 2015 naar: redactie@santiago.nl of naar Jacobsstaf, Janskerkhof 28a, 3512 BN Utrecht. Onder de inzenders van de goede oplossing verloten we een exemplaar van het boek *Santiago: de apostel en zijn mirakelen* van Mireille Madou.

De oplossing van de puzzel in nummer 106 was 'Arno en Huberta', de eigenaren van herberg L'Esprit du Chemin in Le Chemin, 25 kilometer voorbij Vézelay. Ook dit keer alleen foutloze inzendingen. Als winnaar kwam uit de bus: Henk Steverink uit Silvolde. Ook hij ontving het boek van Rufin.

S	B	L	A	S	O	U	T	E	R	R	A	I	N	E	S	R	O	H	A	C	
E	R	T	A	R	R	E	S	T	N	O	M	H	H	T	Z	L	T	I	C	Y	
G	U	C	A	S	S	I	O	M	E	E	C	O	S	S	U	A	R	N	A	O	
R	G	B	U	R	G	O	S	S	L	U	E	E	L	G	E	O	M	L	E	S	
U	G	X	R	E	I	M	S	L	A	I	I	T	O	A	T	D	E	O	I	G	
O	E	E	A	O	D	E	E	Z	I	D	A	C	R	I	R	Z	R	A	R	L	
B	I	E	R	D	L	Z	E	H	T	R	O	U	V	O	E	O	L	U	A	A	
L	O	C	S	I	N	O	I	L	A	P	S	E	A	V	F	A	M	A	O	C	
T	O	R	G	F	I	N	I	S	T	E	R	R	A	E	P	E	Z	I	H	L	
R	E	R	D	B	E	S	C	L	S	E	A	N	B	T	B	N	U	A	E	E	
D	A	I	L	E	E	O	E	H	D	R	I	I	N	R	E	M	L	Q	R	U	
G	A	A	L	R	A	S	D	R	A	T	E	I	C	D	U	O	A	Y	O	L	
A	Y	N	E	E	P	U	E	U	N	T	A	I	L	N	N	S	E	R	I	R	
E	D	C	T	E	B	A	X	E	G	S	E	O	T	S	E	H	S	M	I	D	
S	A	A	R	W	N	N	U	T	E	A	A	A	L	I	U	L	O	E	I	M	
C	E	O	R	E	E	Q	I	R	L	N	E	A	U	O	O	G	A	R	L	O	
L	N	T	D	R	T	R	R	L	O	U	E	T	B	D	E	P	D	V	V	N	
E	R	U	N	N	E	E	P	L	E	R	A	A	N	S	U	A	N	I	S	T	
P	O	A	I	I	X	F	P	E	D	B	L	R	E	O	M	N	E	E	Y	D	
U	E	A	S	U	A	M	N	A	N	L	K	N	E	N	M	D	V	Y	E	E	
Y	S	G	A	S	A	S	D	O	A	A	G	A	I	J	L	O	I	E	A	T	M
E	E	R	R	P	P	U	R	E	P	E	M	V	R	T	L	E	R	N	S	A	
N	L	O	R	D	I	E	R	E	I	E	E	A	R	L	N	E	S	L	U	R	
V	A	T	I	C	V	T	L	P	R	L	O	R	A	U	E	A	T	U	O	S	
E	E	S	A	E	N	L	M	I	C	H	A	R	T	R	E	S	N	A	M	A	
L	R	A	O	O	E	O	D	Z	E	R	B	E	T	L	E	D	O	I	H	N	
A	E	N	M	N	C	A	P	A	R	I	J	S	N	K	I	N	R	O	O	D	C
Y	E	C	H	A	T	E	A	U	R	O	U	X	E	T	R	E	Z	U	A	L	
D	W	U	E	E	L	T	U	O	Z	P	E	Y	R	E	H	O	R	A	D	E	

Antwerpen
Arles
Astorga
Auch
Aulnay

Auxerre
Belin-Beliet
Blaye
Bordeaux
Bourges

Brugge
Brussel
Burgos
Cáceres
Cadiz

Cahors
Chalons
Chartres
Chateaudun
Chateauroux

Chatellerault	Montserrat
Ciudad Real	Moustey
Compiègne	Navarrenx
Dax	Nevers
Deltebre	Nijvel
Den Oever	Oldenzaal
Diest	Orthez
Dinant	Oudenaerde
Doornik	Oviedo
Espalion	Pamplona
Finisterra	Parijs
Gargilesse	Peyrehorade
Gent	Poitiers
Hoei	Ponferrada
Kapellen	Reims
La Romieu	Rocroi
La Souterraine	Roeselaere
Labouheyre	Roquefort
Lauzerte	Saint Palais
Le Puy en Velay	Saint Quentin
Lesperon	Saintes
Lier	Sarria
Limoges	Sevilla
Lourdes	Valencia
Lugo	Vézelay
Madrid	Vitoria
Melle	Zamora
Mérida	Zoutleeuw
Mirambeau	
Moissac	
Mont de Marsan	
Monteagudo	
Montreal	
Montserrat	
Melle	
Mérida	
Mirambeau	
Moissac	
Mont de Marsan	
Monteagudo	
Montreal	

Een halve mantel voor een naakte bedelaar

Martinus van Tours

Onderweg naar Santiago komt de pelgrim veel andere heiligen tegen. In Nederland, België en Frankrijk is Sint-Maarten zeer aanwezig. Wie was hij en waardoor werd hij zo populair? Harry Keijsers ging op onderzoek uit.

Een man te paard, die met zijn zwaard zijn mantel doormidden klieft en de helft overhandigt aan een zo goed als naakte bedelaar. De man te paard is de Romeinse militair Martinus – wij kennen hem in Nederland vooral onder de naam Sint-Maarten. Het afgebeelde voorval – een duidelijk beeld van naastenliefde – zou zich hebben afgespeeld bij de poort van de stad Amiens. De nacht daarop krijgt Martinus een droom, waarin Christus verschijnt, gekleed met het mantelstuk. Hij vertelt aan Martinus: ‘Wat je gedaan hebt voor die bedelaar, heb je voor mij gedaan.’ Martinus zit in deze afbeelding hoog te paard, verheven boven de arme. Toch heeft hij vanuit die positie oog voor de ‘mindere’. Daarmee is de grondhouding, die in alle verhalen over Martinus naar voren komt, geschetst.

De heidenen bekeren

Door toedoen van keizer Constantijn de Grote (vaak hoog zittend op een paard afgebeeld!) is er in het westen van het Romeinse Rijk sinds 306 volledige godsdienstvrijheid. Dat betekent dat er voor het jonge christendom een hele wereld te winnen is op het

Keltische en Romeinse heidendom. De kerk bestaat als instituut nog maar net. In Rome begint men aan de bouw van de Sint-Pieter. De leer van de Kerk is nog nauwelijks in leerstellingen, dogma's, gedefinieerd en de hiërarchie onder de geestelijkheid staat nog evenmin vast. In de zoektocht naar identiteit en aanhang groeit de onderlinge concurrentie tussen groeperingen die allemaal beweren dat zij het juiste geloof aanhangen. Vooral op het platteland in het Gallië van de vierde eeuw is nog veel bekeringswerk te verrichten. Binnen dat kader komt Martinus naar voren.

Van soldaat tot bisschop

Hij moet rond 316 (of 336?) uit Romeinse ouders geboren zijn in het huidige Hongarije. Zijn ouders noemen hem Martinus, naar de Romeinse oorlogsgod Mars (= strijder). Op jonge leeftijd heeft hij al belangstelling voor de opkomende godsdienst, het christendom. Hij wordt net als zijn vader militair in dienst van het Romeinse leger en trekt op jonge leeftijd als ruitersoldaat naar Gallië. Daar laat hij zich op achttienjarige leeftijd dopen; een aantal jaren later verlaat hij het leger. Hij komt in contact met bisschop Hilarius van Poitiers (zie *Jacobsstaf* 102). Met hem sticht hij in 361 in Ligugé bij Poitiers het eerste klooster in Frankrijk en van het hele westen. In dit klooster ligt de nadruk op as-

Overnachten in Ligugé

De abdij van Ligugé (nabij Poitiers) is met enige onderbrekingen al zestien eeuwen in gebruik. Tijdens de Franse Revolutie onteigend, is het sinds 1853 een benedictijns klooster met nu zo'n 25 monniken. Het ligt direct aan de Via Turonensis. Pelgrims zijn er welkom en eten mee aan de tafel van de abt. Wel even reserveren: +33 5 49 55 21 12.

cese en missionering. Omdat Martinus overal rondtrekt om mensen tot het christendom te bekeren, is hij alom bekend. En vooral zeer geliefd vanwege zijn oprechte aandacht voor de medemens.

In 371 wordt hij door de bevolking van Tours gekozen tot bisschop. Anderen, onder wie enkele bisschoppen, zijn tegen zijn benoeming vanwege zijn 'verachtelijke optreden, vuile kleren en onverzorgde haren'. Ook als bisschop kiest hij voor eenvoud van leven. In plaats van in een bisschoppelijk paleis verblijft hij liever in het klooster dat hij sticht in Marmoutier bij Tours. Vandaaruit zet hij ook zijn missiewerk voort. Daarbij blijft hij trouw aan zichzelf en zijn opdracht. Hij komt daardoor regelmatig in conflict met andere bisschoppen en met keizer Maximus in Trier. Hij doet niet mee met hun corruptie en politiek gekonkel. Terwijl de andere bisschoppen zich door de keizer laten inpalmen, blijft Martinus zich verzetten tegen diens bemoeienissen met geloofskwesties. Op 8 november 397 overlijdt Martinus in Candes, waar hij net een twist onder de geestelijken heeft weten op te lossen. Op 11 november wordt hij in Tours onder grote belangstelling begraven.

Een echte leerling van Jezus

Van Martinus is eigenlijk weinig met zekerheid bekend. Wat wij van zijn leven weten is te danken aan zijn tijdgenoot Sulpicius Severus (363-circa 420-425), die Martinus persoonlijk gekend heeft. Nog voor de dood van Martinus beschrijft hij al diens leven, zijn idealen en daden in de *Vita Sancti Martini*.

Sulpicius wil laten zien hoe heilig Martinus was. Hij laat hem naar voren komen als een man die gezag uitstraalt, maar die ook nederigheid kent. Met die eigenschappen maakt hij Martinus tot een man van God, een bringer van het christelijk geloof. En als iemand, die zijn leven lang strijdt tegen de duivel en die beschikt over genezende krachten. Hij is dus bepaald niet objectief. Zijn hele boek heeft maar één boodschap: Martinus is een echte leerling van Jezus. Evenals de apostelen destijds is Martinus door Jezus zelf uitgekozen om het evangelie te verkondigen onder de heidenen. De boodschap van Sulpicius is als het ware: 'Met Martinus zijn de tijden van het evangelie in ons midden teruggekeerd.'

Martinus in de San Martín de Tours in Frómista.

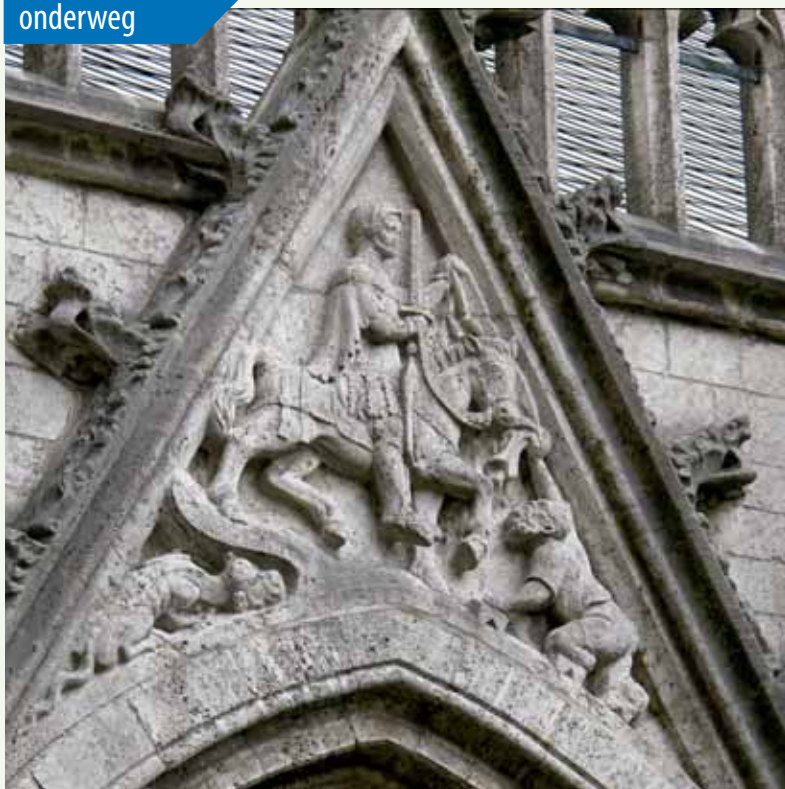
Foto: Harry Keijsers

Martinus wordt gezien als de grondlegger van het christendom in Frankrijk en krijgt de bijnaam 'apostel van Frankrijk'.

Wonderdoener en volksheilige

Dat Martinus vanaf de vroege middeleeuwen is uitgegroeid tot een van de meest populaire heiligen, is ook te danken aan het in die periode wijd verspreide boek van Gregorius van Tours (538-594). Deze bisschop van Tours heeft zowel in zijn *Historiae* als in zijn *Libri IV de virtutibus sancti Martini episcopi* vooral de wonderkracht van de heilige na diens dood beschreven.

Uit deze beschrijvingen stammen de legenden over Martinus. Ze verhalen onder andere over hoe hij het leger verlaat, doden ten leven wekt, bisschop wordt, een verlamd meisje geneest, twee bezetenen bevrijdt, een melaatse

*Martinus in de
Pandhof in Utrecht.*

Foto: Harry Keijsers

begroet, bij de keizer aan tafel tijdens het maal de drinkbeker aan zijn metgezel overhandigt in plaats van aan de keizer, goed en kwaad onderscheidt, een genezing verricht bij de overbrenging van zijn lijk, en over de strijd die na de dood van Martinus oplaait tussen Poitiers en Tours.

Martinus wordt beschouwd als de eerste heilige niet-martelaar. Hij is een echte volkshelpe: een weldoener die uiterst sober leefde en tolerantie predikte, in tegenstelling tot de praalzucht van andere bisschoppen. Al

Hij wilde geen bisschop worden en verstopte zich in een ganzenhok

snel na zijn dood komt de verering op gang. In 650 wordt hij door het Vaticaan heilig verklaard. In de zevende eeuw wordt er in Tours een nieuwe basiliek aan hem gewijd. In zijn nog bestaande graf ligt vandaag de dag nog slechts een enkel botstuk. De overige botten werden verkocht ter verering als relikwie (onder meer in de Domkerk van Utrecht). Feit is dat het maar weinig heiligen is gelukt om zo veel indruk te maken.

Cappella

Dat de verering van Martinus zich na zijn dood snel verspreidde blijkt ook uit het volgende: zijn halve mantel (in het Latijn 'cappa', verkleinwoord 'cappella') werd een relik. Men geloofde graag dat het dezelfde mantel was die hij destijds met de arme man van Amiens had gedeeld. Het kledingstuk genoot dan ook een grote verering. Als de Frankische koning ten strijde trok, nam hij Martinus' mantel als een kostbare relik mee in de hoop dat deze hem de overwinning zou brengen. De ruimte in Tours waarin zijn mantel werd bewaard ging al gauw 'cappella' heten en de bewaker de 'cappellanus'. 'Kapel' of 'chapelle' werd sindsdien het woord voor 'devotieplaats' of 'bedehuisje'. Zo behoort het woord 'kapel' ook tot de nalatenschap van Martinus.

Verstopt in een ganzenhok

Martinus wordt op verschillende manieren afgebeeld. Naast de meest bekende afbeelding van hem als Romein in harnas zien we hem ook als bisschop (soms met een bedelaar aan zijn voeten). Ganzen of zwanen komen ook vaak voor. Zij verwijzen naar het pluimveehok waarin hij zich had verscholen. Volgens een overlevering vond hij zich niet waardig genoeg voor het ambt van bisschop en verstopte hij zich in een ganzen- of zwanenhok. Maar toen zijn aanhangers hem gingen zoeken, gingen de ganzen tekeer waardoor zijn schuilplaats ontdekt werd. Zo kwam het dat hij alsnog tot bisschop gewijd kon worden.

In glasramen in de kathedraal van Tours worden verschillende (hierboven genoemde) verhalen over Martinus uitgebeeld. Zo ook op steenreliëfs in de Pandhof grenzend aan de Utrechtse Domkerk. Zijn bisschoppelijke statuur in de San Martín in Frómista (Camino Francés) is daar voor de hand liggend. Maar meestal zien we hem in de mantelscène. Opvallend is de zestiende-eeuwse geschilderde afbeelding in een praalgraf in de crypte onder de basiliek van Sint-Eulalia

in het Spaanse Mérida (Via de la Plata). In de naar hem genoemde kathedraal in Ourense (Via de la Plata) komt de mantelscène wel vier keer voor, waarvan één keer op een heel bijzondere plek, namelijk bovenin de *Portico de la Gloria*. Natuurlijk ontbreekt hij niet bij de ingang van de naar hem genoemde abdij in Ligugé.

Dronkaards en geheelonthouders

De betekenis en uitstraling van Sint-Martinus blijkt ook uit de naamgeving aan veel dorpen en kerken. Er zijn in Frankrijk meer dan 1600 kerken en kapellen naar hem genoemd, in Spanje meer dan 300, in België meer dan 200 en in Nederland ruim 100.

Sint-Martinus is de patroon van Frankrijk en Hongarije. Tevens is hij beschermheilige van Utrecht sinds Willibrord de eerste kerk aan hem toewijdde. Het wapen van die stad (een rood-wit schild) zou verwijzen naar de rode kleur van de mantel en de witte kleur van de onderrok van de heilige, die tevoorschijn kwam toen hij de helft van zijn mantel had afgestaan aan een bedelaar. Ook voetbalclub FC Utrecht hult zich in dezelfde kleuren.

Sint-Martinus is ook de beschermheilige van de stad Groningen (Martinitoren). Ook de stad Tours heeft Sint-Martinus als schutspatroon. De stad is startplaats van een van de vier pelgrimsroutes naar Santiago de Compostela, de Via Turonensis.

Daarnaast is Sint-Martinus patroon van soldaten, cavalieristen, ruiters en ridders; van hoef- en wapensmeden; van wevers, ververs,

Sint-Maarten als cultureel erfgoed

In Utrecht wordt het Sint-Maartensfeest al eeuwen gevierd. De laatste tientallen jaren is sprake van een enorme opleving. Inmiddels staat het feest op de lijst van Immaterieel Cultureel Erfgoed. Daarnaast heeft het Sint-Maartensberaad Utrecht in nauwe samenwerking met het Centre Culturel Européen Saint Martin de Tours de Sint-Maartenswandelaroute ontwikkeld, een tocht van Utrecht via Leper en Amiens naar Tours. Zie: www.stmaartenstadutrecht.nl.

kleermakers, ceintuurvlechters, handschoenenfabrikanten, hoedenmakers, borstelbinders en kuipers; van herders, molenaars, wijnbouwers, waarden, kasteleins en hoteliers; van stadsomroepers; van reizigers, armen en bedelaars; van gevangenen; van dronkaards (mits bekeerd) en geheelonthouders; van huisdieren, paarden en ganzen. Hij wordt aangeroepen tegen oogaandoeningen, slangenbeten en de huidziekte roos. Ook wordt zijn voorspraak gevraagd voor het groeien van een goede oogst.

Vasten en vreugdevuren

De feestdag van Martinus valt op 11 november. Vanaf 480 liet Sint-Perpetuus van Tours op die dag de advent, Sint-Maartensvasten, beginnen. Deze veertigdaagse vasten van Martinus (later vervangen door een advent van vier weken) duurde van 11 november tot Driekoningen (acht weken minus de zaterdag en zondag).

Om zich op die vasten voor te bereiden at men in de daaraan voorafgaande dagen gans en werd er nog eens flink gedronken. Het gebruik is een kerstening van de Germaanse herfst- en oogstfeesten, waarbij op deze dag de nieuwe wijn gedronken werd en het vee geslacht. Dit gebeurde met lofliederen en vreugdevuren ter ere van Wodan. De Sint-Maartensvuren herinneren daar nu nog aan. Carnavalsverenigingen openen op deze dag, de elfde van de elfde (tweemaal het gekkennummer), het carnavalsseizoen. 🍷

Schild Plaza de San Martín in het centrum van Madrid.

Foto: Basilio

Pelgrim, ruim je afval op!

Wereldconferentie van Jacobusgenootschappen in Santiago

Op uitnodiging van Xacobeo - de Galicische overheidsinstantie die belast is met alle praktische zaken rond de verschillende camino's in Galicië - kwamen van 4 tot en met 6 juni 2015 voor het eerst vertegenwoordigers van genootschappen uit 28 landen van alle werelddelen in Santiago bij elkaar. Voorzitter Joost Bol doet verslag.

Het doel was om met elkaar in contact te komen en om in een aantal forumsessies thema's als 'Promotie en publicaties', 'Verwelcoming en gastvrijheid' en 'Samenwerking tussen genootschappen en de overheid' te bespreken.

Commercie, afval en Facebook

De drukte op de Camino Francés is velen een bron van zorg. Het genootschap in Saint-Jean-Pied-de-Port had grote moeite om in 2014 de 54.000 pelgrims in hun pelgrimsbureau te registreren. Daarbij ondervindt men niet altijd de gewenste steun van de commercieel ingestelde gemeente en commerciële herbergen. Een signaal dat ook elders werd herkend. De pelgrim wordt door overheden en instituties maar al te vaak onder de categorie toerist en potentiële bron van inkomsten gerangschikt. Het 'laat niet als dank voor het aangenaam verpozen'-principe is helaas velen op de camino niet bekend. Het Japans genootschap heeft het initiatief genomen om met sponsoring van de Spaanse posterijen en twee Spaanse genootschappen, de pelgrims op te roepen onderweg hun eigen afval op te ruimen. In de toekomst zal een logo (zie afbeelding) pelgrims in vele *albergues* daartoe aansporen. De vertegenwoordiger van de Spaanse organisatie die jaarlijks ruim 6.000 hospitalero's plaatst bij 76 *donativo*-herbergen hield een warm pleidooi om deze herbergen in stand te houden. Daar zijn immers de waarden van gastvrijheid en behulpzaamheid van de camino verankerd.

De voorzitter van het Amerikaanse genootschap wees op de toenemende mogelijkheid om zich via internet te informeren over alles wat met de camino te maken heeft. Facebook is een van de belangrijkste media, maar tegelijk ook een bron van veel onjuiste of gehypte informatie. Op de eigen Facebook-pagina's heeft dit genootschap er nagenoeg een dagtaak aan om onjuiste of ongefundeerde informatie te corrigeren en commerciële en agressieve uitingen te verwijderen.

'Laat niet als dank voor het aangenaam verpozen...'

Het was heel plezierig te constateren dat ook in Spanje aandacht is voor de jeugd. Er zijn minipelgrimages en excursies naar albergues om uit te leggen wat de camino is en wat de hospitalero's doen. Daarnaast wordt er, zoals in Nederland, gestreefd naar verjonging in de besturen en werkgroepen om de aansluiting met deze groep niet te verliezen.

Vertaling Vézelay-gids

Als Nederlands genootschap hebben wij met de Engelstalige genootschappen gesproken over een initiatief van de werkgroep die de nieuwe Nederlandstalige gids van Vézelay naar Saint-Jean-Pied-de-Port heeft uitgebracht. Wanneer er voldoende belangstelling is, wordt de gids in het Engels vertaald, zodat ook Engelstalige pelgrims op een eenvoudigere manier de route kunnen volgen. Dit initiatief is tevens een dienstverlening aan de Franse regionale genootschappen die ons hun routebeschrijvingen ter beschikking hebben gesteld. Indien dit project wordt gerealiseerd, is het een schoolvoorbeeld van internationale samenwerking ten bate van de individuele pelgrims. Terugblikkend was het een plezierige en nuttige conferentie. De Spaanse manier van vergaderen was een belevenis op zich.

De vraag blijft echter wat nu met de constatering over de drukte en commercialisering wordt gedaan. Maar zoals op de camino Jacobus er vaak voor zorgt dat het toch goed komt, zal dit ook wel goed komen. 🍀

Datum	Tijd	Plaats en locatie	Activiteit	Info*
26 sep		locatie volgt	Regiobijeenkomst regio Den Bosch	regio.den-bosch@santiago.nl
27 sep	10.30	Zwolle, Centraal Station	Najaarswandeling	regio.oost-nederland@santiago.nl
3 okt		Den Haag, Willibrordushuis	Terugkombijeenkomst	regio.den-haag@santiago.nl
3 okt	10.00	Amsterdam of omgeving	Dagwandeling	regio.amsterdam@santiago.nl
3 okt	10.00	Alkmaar, De Blijde Mare	Regiobijeenkomst Benoorden 't IJ	cmoring@kpnplanet.nl
3 okt		Goeree-Overflakkee	Regiowandeling en -fietsocht Rotterdam	regio.rotterdam@santiago.nl
10 okt		locatie volgt	Najaarswandeling regio Friesland	regio.friesland@santiago.nl
11 okt		Geffen	Regiobijeenkomst regio Den Bosch	regio.den-bosch@santiago.nl
16-18 okt		Postel (B), Norbertijner Abdij	Abdijweekend: bezinning, wandelen, cultuur	regio.midden-nederland@santiago.nl
17 okt	10.00	omgeving Den Haag	Regiowandeling regio Den Haag	regio.den-haag@santiago.nl
24 okt	13.00	locatie opvragen	Najaarsregiobijeenkomst Amsterdam	regio.amsterdam@santiago.nl
24 okt		omgeving Den Bosch	Regiowandeling	regio.den-bosch@santiago.nl
24 okt	14-17	Zutphen, De Wijngaard	Najaarsbijeenkomst	regio.oost-nederland@santiago.nl
24 okt		Vessem, D'n Boogerd	Najaarsbijeenkomst	regio.zuidoost-brabant@santiago.nl
25 okt		locatie volgt	Regiobijeenkomst	regio.utrechtrivierenland@santiago.nl
30 okt	19.30	Galder, Café Knooppunt Galder	Leden doen verslag van hun ervaringen	regio.breda-tilburg@santiago.nl
31 okt		Den Haag, Willibrordushuis	Najaarsbijeenkomst regio Den Haag	regio.den-haag@santiago.nl
31 okt		Oldemarkt, Hof van Holland	Presentatie Ökumenische Pilgerweg	regio.friesland@santiago.nl
6-7 nov		Axel	Najaarsweekend regio Zuid-West Nederland	vheesbeen@ziggo.nl
7 nov	10.00	Amsterdam of omgeving	Dagwandeling	regio.amsterdam@santiago.nl
7 nov		Roermond, Witte Kerkje	Regiobijeenkomst Limburg	regio.limburg@santiago.nl
14 nov	10.00	Groningen, Martinikerk	Landelijke najaarsbijeenkomst	bouwevanrijn@hetnet.nl
21 nov		locatie volgt	Regionale snertwandeling	regio.midden-nederland@santiago.nl
28 nov		omgeving Den Bosch	Regiowandeling	regio.den-bosch@santiago.nl
28 nov	14.00	Breda, Rudolph Steinerschool	Regionale voorlichtingsmiddag	regio.breda-tilburg@santiago.nl
2 dec	10.00	Amsterdam of omgeving	Dagwandeling	regio.amsterdam@santiago.nl
2 jan	10.00	locatie volgt	Nieuwjaarswandeling	regio.breda-tilburg@santiago.nl
12 mrt	10.00	Amsterdam	Landelijke voorjaarsbijeenkomst	Jacobsstaf 108 (december 2015)

*Voor de contactgegevens van de regio's zie pagina 54 van Jacobsstaf 105.

(advertentie)

Begeleide wandelingen naar Santiago de Compostela

Ga de uitdaging aan!

Mieke Schrieks

Etappes van 1 tot 6 weken
Wandel- en bagagetips
Spaanssprekende gids
Afstanden 10 tot 15 km of 20 tot 25 km per dag

reizen.inbalansopweg.nl
info@inbalansopweg.nl

‘Laat los waar je antwoord op wilt krijgen’

Hoe de camino Tessa Jansen veranderde

Wat heeft de camino met u gedaan en heeft de reis uw leven veranderd? Meer dan twintig pelgrims reageerden op onze lezersoproep. Vier van hen vertellen in de komende nummers hun verhaal. Tessa Jansen (26) bijt het spits af en doet haar verhaal aan Freek van der Veen.

Als journalist is ze gewend anderen vragen te stellen, maar nu is het andersom, en dat is voor haar best even wennen, geeft ze toe. Maar het gaat haar goed af, want ze vertelt honderduit. Over haar werk, haar leven en vooral ook de camino. Die heeft haar leven zeker veranderd. Als ze de oproep leest reageert ze spontaan via de mail: ‘Bij terugkomst voelde ik mij een ander mens. Dat klinkt zweverig en voor iemand die dat niet is, een opmerkelijke uitspraak. Vooral familie en vrienden viel het op: ik was veranderd.’

Kleine dingen

In ons gesprek probeer ik er achter te komen wat er nu precies is veranderd en of ze dat kan beschrijven. Dat blijkt nog niet zo gemakkelijk. ‘Want’, aldus Tessa, ‘ik merkte het in kleine dingen dat ik anders was geworden. Kon ik me vroeger druk maken om van alles, nu niet meer. Ik laat alles gebeuren en maak me niet druk om onbelangrijke zaken in het leven.’ Als voorbeeld vertelt ze dat als de trein eens vertraging heeft dat jammer is. Dan maar 15 minuten later aankomen. Is de fiets kapot, geen probleem, dan maar lopen. Na zo’n grote tocht maakt ze zich niet druk om zoiets kleins.

In meer opzichten vindt ze dat ze nu ‘anders’ is dan veel van haar vriendinnen. Ze hecht minder aan vastigheid, is veel en vaak op zoek naar iets nieuws. Als ze te lang iets (hetzelfde) doet, wordt ze onrustig. Ze kent niemand in haar omgeving die een pelgrimstocht heeft gemaakt of van plan is te maken.

Zien en beleven

Wat heeft haar daartoe bewogen op haar toch vrij jonge leeftijd? Tessa: ‘Ik heb altijd gedacht: ooit ga ik het doen, die pelgrimstocht naar Santiago. Waarom, weet ik niet precies te zeggen.’ Toen ze nog in de horeca werkte en een collega over de tocht hoorde vertellen, was dit voor haar het sein. Ze trekt de stoute schoenen aan, gaat oefenen met volle bepaking en bereidt zich verder voor op de reis. Ze gaat op weg zonder een bepaald doel, maar opmerkelijk genoeg vlak nadat haar opa, met wie ze een hechte band heeft, overlijdt. Ze heeft geen specifieke verwachtingen. Die krijg ik gaandeweg wel, bedenkt ze. Wel vraagt ze reisgenoten onderweg naar hun doel om de camino te lopen. Daardoor gaat ze ook nadenken over haar eigen doel.

Foto: Freek van der Veen

Wie is Tessa Jansen?

Tessa Jansen is 26 jaar, geboren in Sittard en tot nu toe woonachtig in Eindhoven. Ze studeert journalistiek aan Tilburg University en werkt momenteel als webredacteur bij *Studio Sport* in Hilversum. Zelf doet ze in haar vrije tijd ook aan sport: ze tennist en bokst. In mei van dit jaar liep ze vanaf León naar Santiago de Compostela.

*Tessa Jansen op weg
naar Santiago.*

Foto: Gretta Martina

Ze prent zichzelf al lopend in dat ze niet steeds met dat doel en die verwachting bezig wil zijn. Ze wil genieten van het moment, de dingen zien en beleven die ze tegenkomt. Zo hoort ze van anderen die wel erg met een doel bezig zijn, die antwoorden willen vinden op vragen die hen bezighouden. Tessa reageert daarop heel nuchter: 'Laat los waar je antwoorden op wilt krijgen. Doe je dat niet, dan mis je zoveel.' Haar conclusie is ten slotte: 'Ik merk wel wat het mij zal brengen.' Weer thuis ondervindt ze hoe lastig het is om anderen die de tocht niet hebben gelopen uit te leggen wat de reis voor haar heeft betekend. Ze weet dat de camino haar rustig heeft gemaakt en haar heeft leren accepteren wie ze is. Ze kan nu ook gemakkelijker dingen loslaten. In vriendschappen is ze eerlijker, die bekijkt ze ook meer vanuit zichzelf. Wat schiet ik ermee op, vraagt ze zich af als haar iets wordt gevraagd, of bij een oppervlakkige kennis. Als ze er geen zin in heeft doet ze het niet of ze verbreekt de vriendschap die toch al weinig voorstelde. Ze durft haar mening te geven en zegt daarom niet dat wat anderen graag willen horen.

Ontmoetingen belangrijk

Tijdens de tocht komt het nodige van genoemde zaken aan het licht. Tessa ontdekt gaandeweg dat het op de camino niet draait om het fysieke, om veel kilometers maken, om het lopen alleen. Het gaat, vindt ze, om de ontmoetingen en de verhalen die ze hoort,

hoe verdrietig soms ook. Tessa: 'Het mooiste op de camino waren de gesprekken'. Ieder kon zichzelf zijn, had ten opzichte van anderen geen vooroordelen, was eerlijk. Zo zouden ook de vriendschapsrelaties thuis moeten zijn, is haar vurige wens, maar in de praktijk blijken die niet altijd zo te gaan. De aankomst in Santiago is voor Tessa een ongelooflijke ervaring. Ze beleeft de ontvangst en de pelgrismis (met het zwaaien van het wierookvat) heel bewust. Ze beseft op dat moment heel sterk: de tocht zit erop,

'Is de fiets kapot, geen probleem, dan maar lopen'

ik heb het gedaan! En: wat het zwaar maakte is niet de tocht zelf, maar wat ze is tegengekomen.

De vraag is nu of juist de camino nodig was om te veranderen? Tessa is hierover heel resoluut: 'Ja', zegt ze, 'misschien wel voor de extra bevestiging. Zo gaan de dingen en het is goed voor mij geweest. Als ik het niet had gedaan, had ik zeker iets gemist.' Ze wil iedereen aanraden de camino te gaan, maar doe dat, adviseert Tessa, zonder van tevoren bepaalde verwachtingen te hebben. 🍷

‘Marco from Romania’

In pelgrimshoeve Kafarnaüm te Vessem komen veel pelgrims langs. Dat levert bijzondere verhalen op. Vrijwilligers Frans en Betsy Berkers treffen een pelgrim uit Roemenië.

Er staat een jongeman voor de deur. *‘I am Marco from Romania’*. We nodigen hem uit om binnen te komen. ‘Ik ben al drie jaar onderweg en zoek een plek om te overnachten’, zegt hij. We vertellen dat er wel een kamer voor hem is en wat die kost. *‘That’s the problem. I have no money’*. Marco vertelt met een zachte stem over zijn reis. Ondertussen kunnen wij zien wat voor vlees we in de kuip hebben. Hij ziet er verzorgd uit, al wat kalend, donker baardje. Een blauw werkmanspak, waarop insignes van de camino genaaid zijn; daaronder een trui en een T-shirt. Zo iemand stuur je niet weg.

Als Marco hoort dat hij kan blijven, lichten zijn vermoeide ogen op. Voor het eerst in maanden zal hij in een bed slapen. Dan vraagt hij of hij wat kleding kan wassen. Betsy biedt aan zijn spullen te wassen en te drogen. Geweldig! Er is wel weer *‘a problem’*: wat hij aan heeft is de enige kleding die hij bezit. Maar met een tijdelijke broek en shirt van Frans is hij helemaal gelukkig.

Tijdens het eten vertelt Marco zijn verhaal. Drie jaar geleden is hij uit Roemenië vertrokken en via allerlei omzwervingen door Frankrijk en Spanje naar Santiago de Compostela gelopen. Hij vervolgt zijn tocht naar Fatima in Portugal en vandaar gaat de reis naar Rome. Daar heeft hij een ontmoeting met een Vaticaanse bisschop. Marco vertelt de bisschop dat hij een pelgrimsweg door

Marco (Maurizio)
stuct een muurtje in
herberg Le Chemin.

Foto: André Brouwer

Vessem: van Kapittel naar Stichting

Na vijf jaar van voorbereiding is het zover. Het beheer van Pelgrimshoeve Kafarnaüm gaat over van het kapittel van de Broeders van O.L. Vrouw van Lourdes naar een nieuwe stichting. Daarmee neemt een grote groep vrijwilligers ook het gastheerschap van broeder Fons van der Laan over. Zij hebben de intentie om samen met enthousiaste mensen 'de goede werken' van de broeders voort te zetten. Dat zal moeten gebeuren door iedereen die te gast is, bewust te maken van zijn of haar levensweg.

De organisatie is vernieuwd en de gebouwen zijn door de verhuurder, de congregatie, aangepast aan de eisen van deze tijd. Het nieuwe bestuur zal bestaan uit: voorzitter Jan van Gisbergen, secretaris Mien Vermeulen, penningmeester Frank Bosman, leden broeder Jan Klein Overmeen, Jack Wilting en Adri Brooijmans.

Deze overdracht zal gevierd worden gedurende drie dagen in september. Op zondag 27 september is er een open dag voor jong en oud. De werkgroepen zullen zich dan presenteren, er zijn rondleidingen en de jeugd wordt vermaakt met schmink en luchtkussens.

Marco en Maurizio

Bovenstaand verhaal speelde zich af in 2012. Onze redacteur André Brouwer, die van Alkmaar naar Santiago aan het wandelen is, heeft Marco bij Vézelay ontmoet. Marco is nu Maurizio, is Italiaan en heeft een vrouw, Christina. Om in hun onderhoud te voorzien verrichten ze her en der wat klussen, zoals in herberg Le Chemin van Arno en Huberta. André heeft enkele bijzondere dagen met hen meegemaakt. U kunt het nalezen op zijn blog: Spanje-in.blogspot.nl > Blogarchief juli > Una giornata particolare.

heel Europa wil creëren. Hij krijgt in de Sint-Pieter een aanbevelingsbrief. Die ziet er indrukwekkend uit, veel stempels en een heuse handtekening. Dit geeft hem inspiratie om via Zwitserland en Duitsland naar ons land te trekken. Zijn verdere plan is door Duitsland, Denemarken en Zweden naar Oslo te lopen. Daar wil hij de oversteek maken naar IJsland. Daarna wil hij dwars door Europa naar Israël. Dit is zijn roeping, zijn 'werk'.

Lopen is Marco's leven. Tijdens het lopen is hij in gesprek met God. Hij vertrouwt erop dat hij ergens kan eten en slapen, al is het soms buiten op zijn matje tegen de kerkmuur. Hij is van beroep restaurateur van kunstwerken in steen en hout. Hij heeft helemaal geen familie of verwanten. Marco maakt een rustige en sympathieke indruk en is ook tegenover de andere gasten heel open.

De volgende dag komt groep 7 van de basis-school uit Vessem op bezoek, 28 kinderen en hun juf. Marco vertelt over zijn leven en zijn tocht en dat liefde voor familie en vrienden alles is. 'Ik heb niemand meer!' Dat maakt indruk. Rond tien uur vertrekt Marco, terwijl de kinderen een erehaag voor hem vormen. Geëmotioneerd loopt onze bijzondere gast de poort uit naar ... 🌸

WAT IS HET GEHEIM VAN DE SCHELP?

Het geheim van de schelp is een spirituele reisgids voor de pelgrim. Een boekje in een zeer handzaam formaat dat gemakkelijk in de rugzak past, vol met spreuken, gedachten en gedichten, sommige lichtvoetig, andere met enigszins zwaardere tred. Ze dienen als geestelijk voedsel voor onderweg en zijn bedoeld om over na te denken, de pelgrim te inspireren en hem behulpzaam te zijn bij het realiseren van zijn eigen weg. Samengesteld door Joop van der Meulen.

Formaat 8 x 12 cm, 570 flinterdunne pagina's, ledenprijs € 15,50.
Meer informatie en bestellen
in de webwinkel van www.santiago.nl

‘Tous les matins, nous prenons le chemin ...’

Een lied om op te lopen

Tijdens een pelgrimsmis of op weg naar de volgende herberg: vroeg of laat hoort iedere pelgrim op de camino wel eens het lied voorbij komen met de mysterieuze woorden ‘Ultreia, et sus eia’. Bram van der Wees kreeg het niet meer uit zijn hoofd en ging op zoek naar de geschiedenis van het pelgrimslied bij uitstek.

November 2002. In de vroeg invallende duisternis zoek ik in León mijn weg naar de herberg van de benedictinessen. Na de vesper hoor ik in de keuken iemand zingen; de hospitalero zingt voor een paar gasten een pelgrimslied. De tekst zakt na die ene keer horen weer weg, maar de melodie en de woorden van het refrein blijven hangen en gaan met mij mee verder op weg naar Santiago. ‘Ultreia, et sus eia’, zingt het in mijn hoofd. Maar ik heb nog geen idee wat het betekent.

Zo zal het menigeen op de camino vergaan. Ergens tussen Le Puy-en-Velay en Santiago kom je het lied tegen, en direct pakt het je in. Waar komt het vandaan, wie schreef het, en wat is er mee aan de hand?

Zingend onderweg

In 1981, ver voordat Don Elías Valiña Sampedro zijn gele pijlen uitstrooit langs de camino, gaat Jean-Claude Benazet met een handvol vrienden op pelgrimspad. In de jaren daarna loopt hij steeds stukken van de jacobswegen, vanaf Saint-Jean-Pied-de-Port, Burgos, O Bierzo en Le Puy-en-Velay. Het is in de zomer van 1989 op die laatste route, de

Via Podiensis, dat hij het idee opvat om een lied te schrijven dat hij onderweg kan zingen. Tussen Conques en Cahors schrijft hij de drie coupletten. Hij voegt er een refrein aan toe met de woorden die de middeleeuwse pelgrim hielpen op moeilijke momenten: ‘Ultreia et sus eia, Deus adjuva nos’. Ze komen al voor in het twaalfde-eeuwse liturgische lied *Dum Pater Familias* dat is opgenomen in het *Liber Sancti Jacobi* en zijn mogelijk nog ouder. ‘Ultreia’ betekent ‘steeds verder’. De pelgrim is onderweg en komt elke dag een stukje dichterbij zijn doel, Santiago. ‘Et sus eia’ betekent ‘steeds hoger’, steeds dichterbij God. In deze woorden wordt niet alleen de fysieke, maar ook de religieuze inspanning

Jean-Claude Benazet, schrijver en componist van het Ultreia-lied.

van de tocht samengevat. Voor beide bidt de pelgrim om Gods hulp.

Benazet licht per e-mail zijn tekst op verzoek toe: 'Het eerste couplet gaat over het dagelijks leven van de pelgrim. Alle dagen beginnen hetzelfde, en dat blijkt ook uit de melodie: de tweede regel moet met dezelfde noot beginnen als de eerste. Het tweede couplet vertelt de historie van de tocht, met de beroemde droom van Karel de Grote. Het derde couplet gaat in op wat de pelgrim te wachten staat bij zijn aankomst in Santiago: het beeld van Jacobus op het westportaal van de kathedraal. De heilige kijkt uit naar de zon die ondergaat in het westen ("sterft in Finisterre"), om de volgende dag des te stralender op te gaan in het oosten.'

Zegetocht

Het lied slaat niet alleen aan bij de vrienden van Benazet. Ook de premonstratenzer monniken van de abdij van Conques krijgen *Le chant* in handen en besluiten in 1992 om het te gebruiken bij de zegening van vertrekkende pelgrims. Hierdoor wordt het lied ook wel het 'Lied van Conques' genoemd, maar dat is niet juist, want het is niet uit de abdij afkomstig. Evenmin is Benazet een monnik van Conques, zoals vaak is te lezen.

Het lied bereikt ook al snel Grañon op de Camino Francés, waar de bekende priester José Ignacio besluit om het elke dag te zingen met de passerende pelgrims in zijn herberg. Hij onderneemt ook pogingen om het lied in het Spaans te vertalen, maar de resultaten zijn onbevredigend. Ook vertalingen naar andere talen zijn niet succesvol; daardoor wordt het lied in Spanje, maar ook in Nederland en Duitsland nog altijd in het Frans gezongen. Vanaf midden negentiger jaren verspreidt het lied zich gestaag. In Nederland raakt

Le Chant des Pèlerins de Compostelle

Jean-Claude Benazet
juli 1989, Via Podiensis

De oorspronkelijke muziek van Jean-Claude Benazet.

Le Chant des Pèlerins de Compostelle Letterlijke vertaling

Tous les matins nous prenons le chemin,
Tous les matins nous allons plus loin,
Jour après jour la route nous appelle,
C'est la voix de Compostelle.
Ultreia! Ultreia! Et sus eia!
Deus, adjuva nos!

Chemin de terre et chemin de foi,
Voie millénaire de l'Europe,
La Voie lactée de Charlemagne,
C'est le chemin de tous les jacquets.
Ultreia...

Et tout là-bas au bout du continent,
Messire Jacques nous attend,
Depuis toujours son sourire fixe
Le soleil qui meurt au Finisterre.
Ultreia...

Iedere ochtend gaan we op weg,
Iedere ochtend gaan we verder.
Dag na dag roept de weg ons,
Het is de stem van Compostela
Steeds verder! En steeds hoger!
Moge God ons bijstaan

Weg van aarde en weg van geloof,
Duizendjarige weg van Europa,
De Melkgweg van Karel de Grote,
Het is de weg van alle Santiago-pelgrims.
Steeds verder ...

En ver weg aan het einde van het continent,
Wacht Heer Jacob ons op,
Zijn eeuwige glimlach gericht naar
De zon die sterft in Finisterre.
Steeds verder ...

Wilt u het lied ook (leren) zingen? Kom dan naar de najaarsbijeenkomst in Goningen op 14 november. Onder deskundige leiding van Marlies de Waard leert u het lied, om het vervolgens ter afsluiting van de bijeenkomst massaal in de Martinikerk te zingen. Voor meer informatie zie pagina 14 van deze *Jacobsstaf*.

het bekend door Hermans Stokmans, die het met een gelegenheidskoortje in 1996 in Amersfoort uitvoert bij de viering van het tienjarig bestaan van het genootschap. Daarna studeert hij het in bij de zangworkshops bij de landelijke ledenbijeenkomsten. In 2004 neemt het Kleinkoor Ootmarsum het lied op voor de cd *Naar Santiago - Duizend Jaar Pelgrimsmuziek*. In 2007 maakt pelgrim en straatmuzikant Thijs Hanrath een Nederlandstalige versie en vanaf 2008 staat *Le Chant des Pèlerins de Compostelle* vast op het

repertoire van het genootschapskoor El Orfeón Jacobeo, dat elk optreden ermee besluit.

Een lied van iedereen

Maar de immer groeiende populariteit van het 'Ultreialied' heeft ook een nadeel: de zangers gaan nogal vrij om met tekst en muziek. Dat is niet naar de zin van Jean-Claude Benazet. Allereerst zijn er mensen die menen dat het lied niet af is. Ze schrijven aanvullende coupletten over de vriendschap, de broederschap, de wijn en de liefde, de vrijheid onderweg en dergelijke, allemaal onderwerpen die naar Benazets mening niet aansluiten bij de geest van zijn eigen coupletten.

Ook met de melodie gaat men aan de haal. Op YouTube verschijnen filmpjes van uitvoeringen in huiskamers en cafés, op accordeon en carillon (de Dom van Utrecht!), als drinklied en als ballad. In 2012 gaat Benazet in de tegenaanval; hij plaatst een filmpje op YouTube waarin hij uitlegt dat *Le Chant des Pèlerins de Compostelle* het ritme heeft van een marslied, omdat het bestemd is om op te lopen. Dit ritme noodzaakt soms tot het veranderen van lettergrepen, bij voorbeeld in 'la rout-E nous appelle' (waarbij de stomme e wordt uitgesproken). Hij roept op om het lied alleen te zingen op de oorspronkelijke tekst en wijze.

Werelderfgoed

Of het appèl van Benazet succes heeft is zeer de vraag. Het ritme is te fijnzinnig om met grote groepen te zingen, de tekstplaatsing is voor niet-Fransen ingewikkeld en het lied komt ook als ballad heel goed tot zijn recht. Misschien kan hij er beter blij mee zijn dat zijn lied zo 'misbruikt' wordt. Want dat al die zingende pelgrims het lied hebben verheven tot hét hedendaags cultureel erfgoed van de camino is immers het grootste compliment dat een componist-tekstdichter kan krijgen! 🍷

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van de informatie in *La Coquille* (december 2012), het bulletin van de Association Provençale des Pèlerins de Compostelle. Met dank aan Ben van Velzen en Roos de Gouw (vertalingen) en Theo Martin (partituren).

Rechts: Het Ulteira-lied, zoals het tegenwoordig in Nederland wordt gezongen.

(advertentie)

VOER VOOR DE GOEDE WOLF

ONDERWEG NAAR
SANTIAGO DE COMPOSTELA

DOOR JAN VAN GISBERGEN

- * Een brede, verdiepende kijk op de camino
- * Een sublieme weergave van de sfeer onderweg
- * Genaaid gebonden
- * 576 bladzijden
- * 930 kleurenfoto's

VERKRIJGBAAR IN DE BOEKHANDEL
WWW.GOEDEWOLF.NL

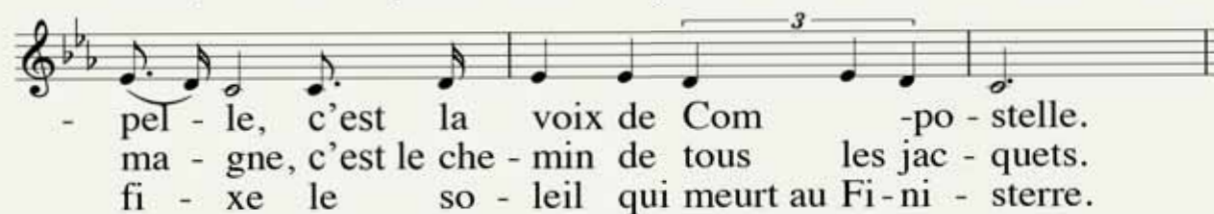
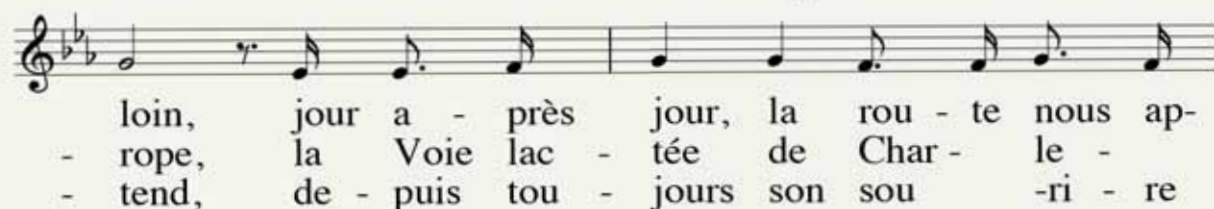
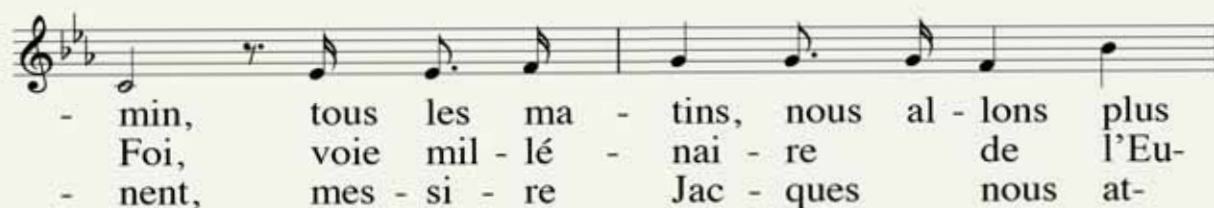
Verschillende versies van het lied zijn op YouTube te vinden via de zoekwoorden: 'tous matins ultreia benazet'. De hertaling van Thijs Hanrath verscheen in *Jacobsstaf* 74 (2007), pagina 53 en is te vinden op Santiago.nl.

Le Chant des Pèlerins de Compostelle

Arr. Herman Stokmans

Jean-Claude Benazet

juli 1989, Via Podiensis

In het Compostelaregister worden de namen en gegevens opgenomen van Santiagogangers die een compostela hebben ontvangen. Dit certificaat wordt verstrekt namens de aartsbisschop van Santiago na een voltooide pelgrimstocht.

U wordt dringend verzocht uw compostela te registreren via de website. Na inloggen klikt u op *Mijn profiel* en kunt u onder de tab *Register* en *Voeg registerregistratie toe* uw compostela aanmelden. Tevens verzoeken we u een gescande versie of digitale foto van uw compostela te uploaden.

Registreren per post blijft mogelijk maar wordt niet aanbevolen. Stuur dan een kopie van uw compostela naar de ledenservice, vergezeld van een formulier dat u bij de ledenservice kunt aanvragen. In de *Jacobsstaf* worden steeds de laatste aanvullingen gepubliceerd.

Rony de Jong, compostelaregister@santiago.nl

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
2005			
21-jun	Carlien de Roy van Zuydewijn, Amsterdam	Voet	35
2009			
10-jun	Hilda de Vries-van der Meulen, Groningen	Fiets	34
2011			
6-jul	F.P. van Leeuwen, Maassluis	Fiets	29
2012			
10-apr	Frans Beun, Schiedam	Voet	38
18-jun	Renate Kwant, Amsterdam	Voet	31
21-jun	Hendrik Neuteboom, Baarle-Nassau	Voet	66
2-aug	G. Jonker, Meppel	Voet	19
10-okt	M. Pynaker, Haren	Voet	33
21-okt	Wiep Koehoorn, Stiens	Voet	156
21-okt	Durkje Koehoorn-de Jong, Stiens	Voet	156
2013			
17-mei	Hendrik Neuteboom, Baarle-Nassau	Voet	41
13-jun	Corrie Mennen, Zeeland	Voet	34
22-sep	Nellie Slaats, Utrecht	Voet	37
24-apr	Hendrik Neuteboom, Baarle-Nassau	Voet	16
27-apr	Jan Kothuis, Cuyk	Voet	43
19-mei	Ina Bouma - van der Ende, Zuidlaren	Voet	37
7-jun	Anne-Marie Janssen, Geldrop	Voet	15
8-jun	Angelen Zonder, Zenderen	Fiets	35
10-jun	Miriam Huynen, Heemstede	Fiets	37
10-jun	Jan Mul, Heemstede	Fiets	37
12-jun	Fons Knobben, Enschede	Fiets	34
22-jun	L.P.W. de Graaff, Waalwijk	Fiets	22
22-jun	P.J.M. de Graaff-Musters, Waalwijk	Fiets	22
5-sep	Ans van Schijndel, Raamsdonksveer	Voet	45
6-sep	Annette Cazander, Den Haag	Voet	30
8-sep	Wim de la Porte, Purmerend	Voet	13
15-sep	Pieter Jan Schretlen, Bussum	Voet	10

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
20-sep	Wil Combee-Broere, Amstelveen	Voet	11
24-sep	Emke Faber, Amersfoort	Voet	54
4-okt	Maria Visser-Sparreboom, Rhoon	Voet	36
8-okt	Koos Lampert, Schaijk	Voet	23
19-okt	Yp Volbeda, Dinxperlo	Voet	107
30-okt	Gerard Hummel, Oldekerk	Voet	37
13-dec	J.J.M. Mathijssen, Tilburg	Voet	19
2015			
5-apr	André Heijnen, Huijbergen	Voet	40
5-apr	Marie-José Heijnen, Huijbergen	Voet	40
19-apr	Lambert de Haas, Helmond	Voet	41
20-apr	Toon Hompes, Budel	Voet	28
21-apr	C.S.M.A. Boink, Nijmegen	Voet	12
21-apr	Roel Leeftink, Borne	Voet	13
21-apr	Wim de la Porte, Purmerend	Voet	31
25-apr	Kees Ewoldt, Hoogeveen	Voet	33
27-apr	Ruud van der Reijden, Rotterdam	Voet	25
27-apr	Piet van Veenendaal, Saint Julien en Born	Voet	26
29-apr	Anneke Betten, Hoorn	Voet	12
29-apr	Willem van Egmond, Rijswijk	Voet	25
29-apr	Marije Knijnenburg, Rijswijk	Voet	25
30-apr	Jan Hijmans, Deest	Voet	30
30-apr	Rianne de Leeuw, Assen	Voet	30
30-apr	Adje van Rossum, Wijchen	Voet	30
1-mei	Harry Lamers, Uitgeest	Fiets	26
1-mei	Albert Melskens, Lomm	Voet	31
1-mei	Peter van der Molen, Bennekom	Voet	14
1-mei	Willem Sombroek, Uitgeest	Fiets	26
1-mei	Guus van de Veire, Purmerend	Fiets	32
2-mei	Elbard Jentink, Delft	Fiets	42
2-mei	Jan Kothuis, Cuyk	Voet	12
3-mei	Huib van Oirschot, Bergen	Voet	6
4-mei	Ed van der Aa, Roermond	Voet	57
4-mei	Kees Buts, Hillegom	Voet	12
4-mei	Els Buts-Brouwer, Hillegom	Voet	12
4-mei	A.H. Hoge, Nijmegen	Voet	29
4-mei	Joyce Webers, Munstergeleen	Voet	8

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
4-mei	Marcel Webers, Munstergeleen	Voet	8
5-mei	Ina Bouma - van der Ende, Zuidlaren	Voet	12
5-mei	Hendrik Neuteboom, Baarle-Nassau	Voet	10
5-mei	Anny Oosterhof-Beunen, Posterholt	Voet	11
6-mei	Ciel Driessen - Meelkop, Tegelen	Fiets	50
6-mei	Adriana Esmeijer, Amsterdam	Fiets	15
6-mei	M.A.J. Nabuurs - Willems, Overloon	Voet	112
6-mei	Ank van Nijf - Zaeijen, Roermond	Fiets	51
6-mei	Jori van der Velden, Maasbree	Voet	10
8-mei	Hans Geurts, Roermond	Voet	12
8-mei	Richard van Haasen, Breda	Voet	36
8-mei	Maria Jamett - Alvarez, Amsterdam	Voet	13
8-mei	John Vroon, Zeewolde	Voet	35
9-mei	Marlies Geerts, Goirle	Voet	13
9-mei	Wim de Jager, Zaltbommel	Fiets	18
9-mei	José Wijnheijmer-Haans, Oisterwijk	Voet	14
10-mei	Miep Mense, De Zilk	Voet	11
10-mei	C.W. Straathof, Vogelenzang	Voet	10
11-mei	Jos van Dijk, De Meern	Fiets	27
11-mei	Sita van Helden, Drachten	Voet	36
11-mei	Ben Walet, Loosdrecht	Voet	36
13-mei	Peter van den Bergh, Leiden	Voet	5
13-mei	Yolande Kuijken, Alphen aan den Rijn	Voet	32
13-mei	Geerte van Munster, Leiden	Voet	5
13-mei	Mechteld Sloet, Haarlem	Voet	34
13-mei	Esther Vermue, Rotterdam	Voet	67
14-mei	J.K. Determan - Van Haaster, Koedijk	Voet	15
14-mei	Isabel Hassing, Leiden	Voet	21
14-mei	H.J.A. Manné, Roosendaal	Voet	11
14-mei	Frans Schlooz, Heerlen	Voet	10
14-mei	Margaretha Suman, Oegstgeest	Voet	15
14-mei	Jelle Vonk, Veenendaal	Voet	23

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur	Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur	Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
14-mei	S. Wakker - Oosterhaven, Heerhugowaard	Voet	15	27-mei	Anneke van der Steen-Schuit, Egmond aan Zee	Voet	39	12-jun	Johanna de Vries-de Haan, Assen	Voet	13
15-mei	Ben van Hees, Nijmegen	Voet	12	27-mei	H.N.A.J. Zijlmans, Beuningen	Voet	28	13-jun	Piet de Bres, Amstelveen	Voet	33
15-mei	Ton van Leeuwen, Alphen a/d Rijn	Voet	38	27-mei	J.M.H.T. Zijlmans-Thien, Beuningen	Voet	28	13-jun	Frans Hogendoorn, Nieuwkoop	Fiets	38
15-mei	W.M. van Leeuwen-van Eijk, Alphen a/d Rijn	Voet	42	28-mei	E.A. Derks, 's-Gravenhage	Voet	45	13-jun	Roel Leeftink, Borne	Voet	33
16-mei	John Kreuk, Julianadorp	Voet	122	28-mei	Patrick Jacobs, 's-Gravenhage	Voet	18	13-jun	Vera Plantagie, Apeldoorn	Voet	34
16-mei	Cora Schram, 's-Gravenhage	Voet	35	28-mei	René Tobben, Linne	Voet	37	13-jun	Nel Verburg - Hogendoorn, Nieuwkoop	Fiets	38
17-mei	Erna Kooistra-Disselhorst, Nijland	Voet	32	29-mei	Frans Baars, Drunen	Fiets	40	13-jun	George Wennekers, 's-Gravenzande	Fiets	35
17-mei	Hans Smit, Alphen a/d Rijn	Voet	33	29-mei	Rob Backx, Oud Gastel	Fiets	30	14-jun	Leen Barendrecht, Klundert	Voet	33
17-mei	Chris Strijbos, Berghem	Voet	39	29-mei	Bart Slokker, Weesp	Fiets	40	14-jun	Hans Gockel, Groenlo	Fiets	32
17-mei	Herman Wijlhuizen, Stadskanaal	Voet	38	30-mei	Roeland Boter, Zeist	Voet	34	14-jun	Raymond Goddijn, Leiden	Fiets	37
17-mei	Martien van Zundert, Oud Gastel	Voet	33	30-mei	Marga Meulenkamp, Zeist	Voet	34	14-jun	Truus Goddijn - Broers, Leiden	Fiets	37
18-mei	Irma Meerwijk, Amersfoort	Voet	23	30-mei	Willeke van der Wielen, Druten	Voet	35	14-jun	Peter Hesseling, Nieuwegein	Fiets	49
18-mei	Ger Sevink, Amsterdam	Voet	41	31-mei	Alexander Heyendaal, Wassenaar	Fiets	4	14-jun	Sophie Nafzger, Nieuwegein	Fiets	49
19-mei	C. Duinmeijer, Noord-Scharwoude	Voet	120	31-mei	Geert Lalleman, 's-Gravenhage	Fiets	44	14-jun	Albert Rammeloo, Geleen	Voet	100
19-mei	Christa Zoetewij, Hengelo OV	Voet	40	31-mei	Ingrid Lalleman, 's-Gravenhage	Fiets	44	15-jun	B.J. Boschma, Offingawier	Voet	191
20-mei	Tessa Jansen, Eindhoven	Voet	13	31-mei	Gea Souge-Meijer, Aruba	Voet	40	15-jun	Annie Boschma-Sieperda, Offingawier	Voet	191
20-mei	Jacques Kuijsten, Middelburg	Voet	37	1-jun	Rick van Doorn, Havelterberg	Voet	34	15-jun	Karin Burgers, Doetinchem	Fiets	46
20-mei	Gretta Martina, Eindhoven	Voet	12	1-jun	Frank Man, Assendelft	Voet	34	15-jun	Chris Keizer, Doetinchem	Fiets	46
20-mei	J.E.C. Slierendregt, Delfgauw	Fiets	42	1-jun	A.T. Man-Haan, Assendelft	Voet	33	15-jun	Jan Tünnissen, Hilversum	Voet	31
20-mei	Frieda Timmermans-Durksz, Roosendaal	Voet	42	1-jun	Rob Steendijk, Sint-Michielsgestel	Fiets	36	16-jun	P.F.G. Bongaerts, Waalre	Voet	13
21-mei	Jan Timmers, Deurne	Fiets	29	2-jun	Fred Dielissen, Duizel	Fiets	26	16-jun	Joke Graafland, Delft	Voet	38
23-mei	Humphrey Bagman, Ede	Voet	26	2-jun	A. Hendrix, Hooge Mierde	Voet	52	16-jun	Kees Graafland, Delft	Voet	34
23-mei	Annemieke van der Beek-Boter, Zegveld	Voet	11	3-jun	Piet van der Bruggen, Den Dungen	Voet	73	16-jun	Dannis van de Koolwijk, Tiel	Voet	93
23-mei	Jan Bosch, Driebergen-Rijsenburg	Voet	25	3-jun	Ellen Heuijers, Reuver	Voet	13	16-jun	Jack Reijnders, Elosloo	Voet	69
23-mei	Dick de Kler, Zoetermeer	Voet	10	3-jun	Jan Vaessen, Maasbree	Voet	13	17-jun	Camiel Bissels, Heeswijk-Dinther	Fiets	30
23-mei	Hans Mathijssen, Breda	Voet	38	4-jun	Herman Bijlard, Gennep	Fiets	37	17-jun	Anne Cox, Roermond	Voet	114
23-mei	Cok Roessen, Zoeterwoude	Voet	11	4-jun	Cas Botman, Gouda	Voet	27	17-jun	Neely Kok, Meteren	Fiets	35
23-mei	Yvonne van de Sande, Rijswijk	Voet	11	4-jun	Hans Kantelberg, Haalen	Fiets	27	17-jun	F.P. van Leeuwen, Maassluis	Fiets	47
23-mei	Rob Veeke, Lunteren	Voet	27	4-jun	Simone Kantelberg, Haalen	Fiets	27	17-jun	Nadine van Leeuwen - Steeman, Maassluis	Fiets	47
24-mei	Sendy Dieleman, Winsum GN	Voet	28	4-jun	Herbert Löhner, Bedum	Voet	147	17-jun	C.M. van Leeuwen - van der Valk, Naaldwijk	Voet	27
24-mei	Frans Gans, Maastricht	Voet	15	4-jun	Renate Löhner, Bedum	Voet	147	17-jun	Jochem Raateland, Rotterdam	Fiets	26
24-mei	Gerard Hoezen, Zeewolde	Voet	34	4-jun	Jana Machalett, Gouda	Voet	15	17-jun	Ria Wingen-Snel, St. Odiliënberg	Voet	113
24-mei	Peter Valkhof, Zwijndrecht	Voet	37	4-jun	A. Schipper, Arnhem	Voet	49	18-jun	Bart Bennema, Spijk	Voet	31
24-mei	Cees van der Wulp, Bavel	Voet	13	4-jun	Yvo Smit, Den Haag	Voet	10	18-jun	M. Jurjus-Wichems, Arnhem	Fiets	16
25-mei	C.A. Selie, Castricum	Voet		4-jun	Corry van Twillert, Bunschoten	Fiets	38	18-jun	John Kuil, Zwolle	Fiets	37
25-mei	Werner Weemaes, Zuiddorpe	Voet	41	4-jun	Henk van Twillert, Bunschoten	Fiets	38	18-jun	Rob Schippers, Nootdorp	Fiets	36
26-mei	A.G. de Vries, Joure	Fiets	35	5-jun	Harrie Loonen, Oosteind	Voet	31	19-jun	Karin Baselmans-Vosters, Nuenen	Voet	38
26-mei	Paul Zwolsman, Den Haag	Voet	70	5-jun	Marion vanWingen, Voorhout	Voet	33	19-jun	Piet Beckers, Herkenbosch	Voet	41
27-mei	Mondo Barends, Oud-Beijerland	Fiets	26	6-jun	Ton Beumer, Duiven	Voet	30	19-jun	Gert Hemelaar, Almere	Voet	30
27-mei	Kees Buitelaar, Arnhem	Voet	72	6-jun	Jan Caesar, Berkel en Rodenrijs	Voet	38	19-jun	Christina Hofman, Herkenbosch	Voet	41
27-mei	Marlous Fox, Kerkrade	Voet	39	6-jun	Ben Vogel, Heemstede	Fiets	33	19-jun	Cees Smit, Vlaardingingen	Voet	33
27-mei	Ineke Hoekstra-Oswald, Leeuwarden	Anders	40	6-jun	Mieke Vogel, Heemstede	Fiets	33	20-jun	Jan Cost, Heiloo	Voet	33
27-mei	Cees Klippel, Capelle aan den IJssel	Voet	32	7-jun	Ap Folgers, Wijk bij Duurstede	Voet	12	20-jun	Karin van Dorsselaar, Leiden	Fiets	27
27-mei	Wil Kuilman, Egmond aan den Hoef	Voet	39	7-jun	William Roos, Driel	Fiets	36	20-jun	Harry Keijzers, Asten	Fiets	37
27-mei	Coby van der Meer, Leeuwarden	Anders	42	8-jun	Huib van Dijk, Bunschoten-Spakenburg	Voet	31	20-jun	José Naalden, Asten	Fiets	37
27-mei	G.J.M. Merks, Ammerzoden	Voet	31	8-jun	Tineke de Jonge, Amersfoort	Voet	40	20-jun	Robert van Rijsewijk, Driel	Voet	32
27-mei	Marleen Merks - de Rouw, Ammerzoden	Voet	31	8-jun	Rob Rouwhorst, Amersfoort	Voet	40	20-jun	Jan Verstegen, Maasbree	Fiets	32
27-mei	J.H.M. Oortwijn, Leiden	Fiets	40	8-jun	Willem Somer, Dordrecht	Voet	38	21-jun	Hans van Brecht, Voorschoten	Fiets	35
				9-jun	Henk Noordkamp, Losser	Fiets	33	21-jun	Peter van Duivenboden, Swifterbant	Voet	32
				10-jun	Jan Oude Lenferink, Gouda	Voet	43	21-jun	Hans van Gerven, Warmond	Fiets	49
				12-jun	Johan Sjoers, Assen	Voet	13				

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
21-jun	Coby van Gerven-Kluivers, Warmond	Fiets	49
22-jun	Leo van Driel, 's-Gravenhage	Voet	86
22-jun	Evert de Jong, Arnhem	Voet	37
23-jun	Hugo Lemke, Raalte	Fiets	25
23-jun	W.A.J. Muskens, Kaatsheuvel	Fiets	29
24-jun	Rob Cornelis, Gouda	Fiets	39
24-jun	Willem Hesseling, Gouda	Fiets	39
24-jun	Jan Löwik, Gouda	Fiets	39
24-jun	P. Peters, Breda	Voet	81
24-jun	Jan van der Poll, Rijswijk ZH	Fiets	30
24-jun	Conny van der Poll-Verbeek, Rijswijk ZH	Fiets	30
24-jun	Nico van der Sman, Groningen	Fiets	35
24-jun	Paul Wenekes, Gouda	Fiets	38
25-jun	Harry Beniers, Kaatsheuvel	Fiets	31
25-jun	Ludo Broks, Etten-Leur	Fiets	30
25-jun	T. Vroomen, Sittard	Voet	34
25-jun	J.J. Vroomen, Sittard	Voet	34
26-jun	Harold Dekker, Spijkenisse	Fiets	51
26-jun	Fanny Dekker - Gardenier, Spijkenisse	Fiets	51
27-jun	Eline Beukers, Amsterdam	Voet	35

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
27-jun	Wilma Cornelissen-Bouwen, Wilbertoord	Voet	39
27-jun	Jan Janssen, Wilbertoord	Voet	37
27-jun	Marius van der Meer, Gameren	Fiets	40
27-jun	Eva van Ooijen, Amsterdam	Voet	35
27-jun	Herman van Sambeek, Uitgeest	Voet	40
27-jun	Tineke van Sambeek-Bruin, Uitgeest	Voet	40
27-jun	H.A. Stek, Den Haag	Voet	72
27-jun	Boukje Elisabeth Straatsma, Deventer	Voet	42
27-jun	Siny Wolters, Enschede	Voet	15
28-jun	Guus Lijnkamp, Zevenaar	Voet	28
28-jun	Math Verhoeven, Well	Voet	98
28-jun	Marianne Vroomen-Wijdeveld, Malden	Fiets	34
28-jun	Steven Wijdeveld, Nijmegen	Fiets	34
30-jun	Dick Bartelds, Boxtel	Voet	89
30-jun	Herman Boosten, Sittard	Voet	92
30-jun	Bertie Boosten-Schiffelers, Sittard	Voet	92
1-jul	Lidy van Lie Peters, Ottersum	Voet	14
3-jul	Gerrit Menting, Eersel	Voet	117
3-jul	Marion Menting, Eersel	Voet	113

Aankomst	Naam en woonplaats	Reis	Duur
4-jul	Anneke Kolen, Tilburg	Voet	39
4-jul	Jeannette Rubbens, Zeewolde	Fiets	50
5-jul	Andries Tromp, Helden	Voet	94
6-jul	Adriana de Reus, Dordrecht	Voet	31
6-jul	Annemie Weijs, Uden	Fiets	6
7-jul	Jan Craenen, Veghel	Fiets	49
7-jul	Betti Craenen-Winkels, Veghel	Fiets	49
9-jul	Peter Olierhoek, Rotterdam	Voet	22
10-jul	Aad van Kuijk, Zoetermeer	Voet	37
10-jul	Marja van Kuijk-Muis, Zoetermeer	Voet	37
11-jul	C.H. Schmitz, Heythuysen	Voet	34
12-jul	Lex Schruijer, Heveadorp	Fiets	28
18-jul	Adri Platje, Veldhoven	Voet	111
18-jul	J.M. Vermeulen, Opmeer	Voet	12
18-jul	A.M.E. Vermeulen-Beenakker, Opmeer	Voet	12
19-jul	René den Doelder, Vogelwaard	Fiets & Voet	77
19-jul	Evert Slager, Rouveen	Voet	98
19-jul	Klaas Slager, Nieuwleusen	Voet	98
20-jul	Ans van Hoof, Wageningen	Fiets	38
24-jul	Wiep Koehoorn, Stiens	Voet	73
24-jul	Durkje Koehoorn-de Jong, Stiens	Voet	73

(advertentie)

FIETSVVERVOER
SOETENS

www.fiets-vervoer.nl

Fietsvervoer...
uw fiets retour
naar Nederland en België!

Uw fiets retour vanuit Santiago de Compostela naar Nederland en België!

In samenwerking met hotel México verzorgt Soetens Fietsvervoer wekelijks het vervoer van fietsen en bagage vanuit Santiago de Compostela naar Vessel (bij Eindhoven). Vanuit het distributiecentrum leveren wij uw fiets door geheel Nederland en Vlaanderen thuis af. Wilt u een gedeelte van de route afleggen, of strandt u onderweg: ook dan verzorgen wij vervoer van uw fiets naar huis terug. U betaalt voor stalling in Santiago de Compostela, vervoer naar huis en verzekeringen eenmalig €131,- incl. btw. Wij verzorgen ook fietsvervoer vanuit Rome, Avignon en Girona.

Tevens vervoeren wij uw fiets vanuit Nederland naar een door u opgegeven adres. Zie het nevenstaande kaartje voor ons hele werkgebied.

Bezoek ons **partnerhotel Zuharpeta** in St. Jean Pied de Port

- gratis fietsstalling
- wasserette
- supermarkt en bakkerij
- apotheek en dokter
- VVV-kantoor
- massage

<http://gitezuharpeta.wifeo.com>

Soetens Fietsvervoer
E-mail: jsoetens1950@hetnet.nl

www.fiets-vervoer.nl

Tel: 0031(0)497 842844
Gsm: 0031(0)6 10501014

Het Nederlands Genootschap van Sint Jacob

is de vereniging van en voor belangstellenden in de pelgrimstocht naar Santiago de Compostela in Galicië.

Lidmaatschap aanmelden en opzeggen

U kunt zich als lid aanmelden via de website Santiago.nl. Na inloggen kunt u als volgt te werk gaan: Klik op *registreren/lid worden* en vul het webformulier in. Het lidmaatschap loopt uitsluitend per geheel kalenderjaar. Beëindiging dient voor 1 december 2015 te geschieden via de website. Kijk in *Mijn profiel* onder de tab *lidmaatschap*. De contributie dient bij aanmelding via de website direct te worden betaald. Het heeft onze bijzondere voorkeur dat u zich via de website aanmeldt als lid. Mocht dit onverhoopt niet mogelijk zijn dan is het mogelijk om u als lid aan te melden bij een van de informatiecentra. De lidgelden worden dan achteraf gefactureerd. Nieuwe leden ontvangen bij inschrijving gratis de pelgrimspas. M.i.v. 1 januari 2015 bedraagt de contributie € 23,50, inclusief het abonnement op de *Jacobsstaf*. De contributie voor een 'inwonend lid' bedraagt € 17,50, zonder de Jacobsstaf. Het eenmalige inschrijfgeld is € 12,50 per eerste lid per adres. De bedragen kunnen jaarlijks worden aangepast. De jaarlijkse contributie wordt door het genootschap automatisch geïncasseerd. Hiervoor dient u ons een machtiging te verstrekken.

Het Genootschap is gevestigd in:

Het Huis van Sint Jacob:

Janskerkhof 28A, 3512 BN Utrecht
Tel: 030-2315391;
E-mail: info@santiago.nl
Website: www.santiago.nl

De openingstijden zijn:

Dinsdag van 14 tot 16 uur,

Donderdag van 14 tot 16 en van 19 tot 21 uur,

Vrijdag van 10 tot 12 uur,

Elke tweede en vierde zaterdag van de maand van 11 tot 15 uur.

Het Informatiecentrum in Vessem

't Atelier van de Pelgrimshoeve Kafarnaüm, Servatiusstraat 11, 5512 AJ Vessem (NB). Het is geopend op elke tweede, derde en vierde zaterdag van de maand van 11 tot 15 uur voor informatie over de tocht en aanmelding als lid.

Het Informatiecentrum in Sint Jacobiparochie

"De Groate Kerk", Oosteinde 1, 9079 KZ St Jacobiparochie (Fr). Het is geopend op elke tweede en vierde zaterdag van de maand van 11 tot 15 uur voor informatie over de tocht en aanmelding als lid.

Bankgegevens

NL41 INGB 000 5151 146 (BIC: INGB NL2A)

NL53 RABO 030 2573 917 (BIC: RABO NL2U)

t.n.v. Nederlands Genootschap van Sint Jacob.

Bestuur

Joost Bol (voorzitter), Simone Aarendonk (secretaris), Jan Kousemaker (penningmeester), Monique Walrave, Henk van Dam, Lidwien Meijer en Toine van Moorsel (leden)

Ereleden

Bas Brouwer, Koen Dirksens, Herman Gresnigt †, Jan van Kempen †, Mireille Madou, Jacobus van der Werff † en Annet van Wiechen

Werkgroepen

Het Genootschap kent een aantal werkgroepen en commissies. Voor de juiste gegevens wordt verwezen naar www.santiago.nl

Stichting Pelgrimsvrienden van Sint Jacob

De Stichting richt zich op het financieel steunen van een aantal specifieke activiteiten die samenhangen met het pelgrimeren naar Santiago de Compostela.

Bankgegevens: NL88 INGB 000 5981 493

(BIC: INGB NL2A)

Meer informatie op www.pelgrimsvrienden.nl

Jacobsstaf

is het orgaan van het Nederlands Genootschap van Sint Jacob en versijnt viermaal per jaar. ISSN 0923-11458.

© Nederlands Genootschap van Sint Jacob.

Redactie

Bram van der Wees (hoofdredacteur), Jasper Koedam (eindredacteur), Tieleke Huijbers (fotoredacteur), Karline Vandenbroecke (redactiesecretaris), André Brouwer, Freek van der Veen, Ad Gruijters, Harry Keijzers

Redactieadres

Janskerkhof 28A, 3512 BN Utrecht
E-mail: redactie@santiago.nl

Vormgeving

Anouk Kwantes, CO2 Premedia, Amersfoort

Druk

Drukkerij Wilco, Amersfoort

Aanwijzingen voor de auteurs

Bijdragen voor de Jacobsstaf dienen, digitaal in Word, gezonden te worden aan redactie@santiago.nl. Foto's kunt u verzenden via WeTransfer.com (jpg-bestand, **minimaal 500 kb per foto**). De redactie behoudt zich het recht voor bijdragen in te korten of te weigeren. Mening en feiten zoals die door auteurs worden weergegeven, vallen buiten verantwoordelijkheid van redactie en uitgever. Advertenties kan men inzenden via het redactieadres. Tarieven op aanvraag. Losse nummers zijn, indien nog leverbaar, via het Informatiecentrum te bestellen.

Afbeelding achterzijde: El pan y el vino es el camino.

Keramiek. Afmetingen: 34 x 24 centimeter.

El pan y el vino es el camino!

In september 2012 begon ik in Gouda met een driejarige opleiding keramische technieken, die ik in mei 2015 succesvol heb afgerond. Eén van de opdrachten tijdens het tweede jaar van deze ambachtelijke opleiding was het maken van een reliëf/gedenksteen met beeldspraak. Bij de werkbespreking wist ik het al: 'Ik ga mijn grote avontuur in 2004 naar Santiago en Finisterre vastleggen in klei'.

Twee bijzondere jaren. Het jaar 2004 was een Heilig Jaar: 25 juli, de naamdag van Sint-Jacob, viel op een zondag. Ik weet nog dat ik op 24 juli aankwam in het plaatsje Conques in Frankrijk. De volgende dag vervolgde ik mijn weg, na een feestelijke avond met pelgrimsvrienden met diner in het klooster, waarbij verteld werd waar alle aanwezige pelgrims vandaan kwamen. 2014 was voor mij een jubileumjaar. Op 1 juni ben ik toen vanuit Montfoort vertrokken richting Santiago de Compostela.

In 2010 heb ik mijn partner deels (een week vanaf Sevilla en een week vóór Santiago) vergezeld op haar camino, de Zilverroute. Op een dag tijdens de lunch ergens in een veld, boden medepelgrims ons wijn aan, maar wij vonden het nog te vroeg. Een van hen zei: 'El pan y el vino es el camino!' Er werd gelachen en ik dacht 'die houden we erin!'

Ik heb veel ontvangen op mijn Weg, veel mooie dingen om een leven lang te koesteren! 🍷

Krish Sadal

